

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

EU jako aktér v energetických vztazích s Íránem

Bakalářská práce

Autor: Věra Henčlová
Studijní program: B 6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání bakalářské práce

Autor: Věra Henčlová

Studium: F13443

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: EU jako aktér v energetických vztazích s Íránem

Název bakalářské práce AJ: EU as an Actor in the Energy Relations with Iran

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Se zvyšováním evropské závislosti na importu zemního plynu narůstá i nutnost EU diverzifikovat své zdroje v rámci energetické bezpečnosti. S tím souvisí i hledání alternativního dodavatele, který by nahradil Rusko. Z pohledu geopolitiky se do budoucna jako jeden z možných a vhodných dodavatelů zemního plynu do EU jeví Írán. Vystávají zde však otázky ohledně možností posílení energetické bezpečnosti či limitů spolupráce EU a Íránu. Tato práce si klade dva cíle. Jedním z cílů práce bude na základě teorie aktérství analyzovat energetické vztahy mezi Evropskou unií a Íránem. Druhým z cílů bude zhodnocení možností, tedy příležitosti a limity budoucí energetické spolupráce mezi Evropskou unií a Íránem. Teoretickým východiskem práce bude koncept energetické bezpečnosti a teorie aktérství autorů Brethertona a Voglera vycházející z konstruktivistických přístupů. Z metodologického hlediska bude v práci využita analýza jednotlivých konceptů teorie aktérství v souvislosti s energetickými vztahy mezi EU a Íránem a následná predikce energetické spolupráce mezi Evropskou unií a Íránem.

Bahgat, Gawdat. 2010. "Iran's Role in Europe's Energy Security: An Assessment." *Iranian Studies* 43, č. 3. 333-347. Byrczek, Agnieszka, Mogase, Tiisetso, Pfeifer, Antje et al. 2010. Iran as an alternative supplier of natural gas to the EU. *Drážďany: New Dimensions of Security in Europe*. Dryburgh, Lynne. 2009. "The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran." *European Security* 17, č. 1, 253-271. Evropská komise. 2001. EU relations with Islamic republic of Iran. Brusel: Evropská komise. Jalilvand, Ramin David. 2013. Iran's gas exports: can past failure become future success? University of Oxford: The Oxford Institute for Energy studies. Kuchařová, Alžběta. 2014. "Teorie aktérství EU a Lisabonská smlouva EU jako aktér v oblasti zahraniční politiky." *Současná Evropa* 1, č. 1, 71-84. Posch, Walter. b.r. Iran and the European Union. Washington: United states institute of peace. Rakel, Eva Patricia. 2008. The Iranian political elite, state and society relations, and foreign relations since the Islamic revolution. University of Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research. Souleimanov, Emil a kol. 2011. Energetická bezpečnost. Praha: Aleš Čeněk. U.S. Energy Information Administration. 2013. Iran energy sector. Washington: U.S. Energy Information Administration.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý

Oponent: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Mgr. et Mgr. Lukáši Tichému, Ph.D. za rady, připomínky a odborné vedení v průběhu zpracování mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem vypracovala tuto bakalářskou práci pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Věra Henčlová

Anotace

Henčlová, Věra. 2016. *EU jako aktér v energetických vztazích s Íránem*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Bakalářská práce.

Se zvyšováním evropské závislosti na importu zemního plynu narůstá i nutnost EU diverzifikovat své zdroje v rámci energetické bezpečnosti. S tím souvisí i hledání alternativního dodavatele, který by nahradil Rusko. Z pohledu geopolitiky se do budoucna jako jeden z možných a vhodných dodavatelů zemního plynu do EU jeví Írán. Vystávají zde však otázky ohledně možností posílení energetické bezpečnosti či limitů spolupráce EU a Íránu.

Tato práce si klade dva cíle. Jedním z cílů práce bude na základě teorie aktérství analyzovat energetické vztahy mezi Evropskou unií a Íránem. Druhým z cílů bude zhodnocení možností, tedy příležitosti a limity budoucí energetické spolupráce mezi Evropskou unií a Íránem. Teoretickým východiskem práce bude koncept energetické bezpečnosti a teorie aktérství autorů Bretherton a Voglera vycházející z konstruktivistických přístupů. Z metodologického hlediska bude v práci využita analýza jednotlivých konceptů teorie aktérství v souvislosti s energetickými vztahy mezi EU a Íránem a následná predikce energetické spolupráce mezi Evropskou unií a Íránem.

Klíčová slova: Evropská unie, EU, energetická unie, Islámská republika Írán, Írán, aktérství, energetická bezpečnost, energetické vztahy

Annotation

Henčlová, Věra. 2016. *EU as an Actor in Energy Relations with Iran*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Arts, Department of Political Science. Bachelor thesis.

With increasing European dependence on imported natural gas is growing the need for diversify of the EU sources in the context of energy security. It is related to finding an alternative supplier, which would replace Russia. In terms of geopolitics in the future as one of the possible and suitable suppliers of gas to the EU appears to be Iran. There are, however, raises questions about the possibility of enhancing energy security and the limits of cooperation between the EU and Iran.

This thesis has two objectives. One of the objectives of the work will be based on the theory acting analyse energy relations between the EU and Iran. The second objective will be to evaluate the possibilities, opportunities and thus limit future energy cooperation between the EU and Iran. The theoretical basis of this work is the concept of energy security and the theory acting of authors Bretherton and Vogler based on constructivist approaches. From a methodological point of view will be work based on an analysis of individual concepts of the theory of the agency in connection with energy relations between the EU and Iran and the subsequent prediction of energy cooperation between the EU and Iran.

Keywords: European Union, EU, energy union, the Islamic Republic of Iran, Iran, actorness, energy security, energy relations

Seznam zkratk

AIOC	Anglo-iránská ropná společnost
APOC	Anglo-perská ropná společnost
BP	British Petroleum
CAP	Společná zahraniční politika
CIA	Central Intelligence Agency
ECC	Centrum spolupráce v oblasti energetiky
EEA	Evropský hospodářský prostor
EEAS	European External Action Service
EIA	Energy Information Administration
EK	Evropská komise
EP	Evropský parlament
ER	Evropská rada
ES	Evropské společenství
ESVČ	Evropská služba pro vnější činnost
EU	Evropská unie
IEA	International Energy Agency
IRI	Islámská republika Írán
JPOA	Joint Plan of Action
JCPOA	Joint Comprehensive Plan of Action
LNG	Liquid Natural Gas
MAAE	Mezinárodní agentura pro atomovou energii
NIGEC	National Iran Gas Exports Company
NIOC	National Iran Oil Company
NPT	Smlouva o nešíření jaderných zbraní
OPEC	Organizace států vyvážejících ropu
OSN	Organizace spojených národů
OZE	obnovitelné zdroje energie
RB	Rada bezpečnost OSN
RF	Ruská federace
SWOT	analytická metoda
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
TAP	Trans Adriatic Pipeline
USA	Spojené státy americké

Obsah

ÚVOD	10
1 ENERGETICKÁ BEZPEČNOST EU A IRI	13
1.1 VYMEZENÍ POJMU ENERGETICKÁ BEZPEČNOST	13
1.2 ENERGETICKÁ BEZPEČNOST A ENERGETICKÁ POLITIKA EU	14
1.2.1 Zemní plyn a ropa v EU	14
1.2.2 Uhlí a jaderná energie v EU	16
1.2.3 Obnovitelné zdroje energie (OZE) v EU	17
1.2.4 Lisabonská smlouva a energetika	18
1.2.5 Energetická politika EU a vnitřní energetický trh	19
1.2.6 Vnitřní a vnější energetická politika EU	21
1.3 ENERGETICKÁ BEZPEČNOST A POLITIKA ÍRÁNU	23
1.3.1 Historie ropného průmyslu	23
1.3.2 Energetická bezpečnost Íránu	24
1.3.3 Íránský export ropy a zemního plynu	26
1.3.4 Energetická politika	29
2 TEORETICKÝ RÁMEC	33
2.1 KONVENČNÍ KONSTRUKTIVISMUS	33
2.2 AKTÉR A AKTÉRSTVÍ	34
2.3 AKTÉRSTVÍ EVROPSKÉ UNIE	35
2.3.1 Příležitost, přítomnost a schopnost	36
2.3.2 Změny aktérství po Lisabonské smlouvě	37
2.4 EU JAKO GLOBÁLNÍ AKTÉR?	37
2.4.1 Artikulace aktérství	38
2.4.2 Konzistentnost a konkrétnost politik	39
2.4.3 Diplomatický či administrativní aparát	39
2.4.4 Vnímání aktérství EU třetí stranou	39
3 AKTÉRSTVÍ EU VŮČI IRI	41
3.1 ARTIKULACE AKTÉRSTVÍ	41
3.2 KONZISTENTNOST A KONKRÉTNOST POLITIK	45
3.3 DIPLOMATICKÝ ČI ADMINISTRATIVNÍ APARÁT	47
3.4 VNÍMÁNÍ AKTÉRSTVÍ EU TŘETÍ STRANOU	49
3.5 ZHODNOCENÍ AKTÉRSTVÍ EU	52
4 ENERGETICKÉ VZTAHY EU A IRI	54
4.1 SILNÉ STRÁNKY	54

4.2 SLABÉ STRÁNKY	56
4.3 PŘÍLEŽITOSTI	57
4.4 HROZBY	58
ZÁVĚR	61
SEZNAM GRAFŮ A OBRÁZKŮ	65
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	66
PRAMENY	66
INTERNETOVÉ PRAMENY:	66
TIŠTĚNE PRAMENY:	71
LITERATURA	72

Úvod

Energetická politika je v současné době Evropskou unií (EU) pojmána jako zajištění cenově dostupné, bezpečné a dostatečné energie pro všechny členské země. Z environmentálního hlediska jsou upřednostňovány obnovitelné zdroje a zemní plyn, jakožto „čistý“ zdroj energie¹. Jelikož EU nemá dostatečné zásoby plynu, stala se tak importně závislá na několika dodavatelích. Největším dodavatelem je Ruská federace (RF), ze které pochází více než 30 % dováženého zemního plynu (Eurostat 2015). Vzhledem k tomu, že třetina importovaného plynu pochází z RF a v uplynulých deseti letech došlo k několika plynovým krizím, zintenzivnila EU hledání alternativního dodavatele zemního plynu. Dokáže však Evropská unie najít alternativního dodavatele plynu, vzhledem ke značným historickým a geopolitickým výhodám Ruska, dále pak vzhledem k importovanému objemu plynu?

Od roku 2000, kdy Evropská komise v Zelené knize oznámila hledání alternativního dodavatele zemního plynu do EU, dochází k různým návrhům a hodnocení zemí bohatých na energetické suroviny. Mezi tyto země nepochybně patří také Islámská republika Írán (IRI), která má největší zásoby zemního plynu na světě (BP 2015). Na hospodářské úrovni je obchod mezi EU a Íránem již poměrně dlouhou dobu rozvinutý. Navázané obchodní vztahy s Íránem by mohly otevřít prostor pro evropské investice, které by bylo možné směřovat právě do energetického sektoru (Byrczek et al. 2010: 5).

V současné době dochází k obnovení obchodu mezi Evropskou unií a Íránem, a to v návaznosti na zrušení finančních a hospodářských sankcí, které byly vůči Íránu zaváděny mezinárodním společenstvím po roce 2006 (Hudema 2016). K postupnému uvolňování sankcí docházelo od roku 2014 pomocí akčních plánů, které trvaly na ukončení íránského jaderného programu, kdy Írán čelil podezření z výroby jaderné zbraně. Jelikož Írán na tyto akční plány reagoval a byly splněny podmínky stanovené EU, mohly být sankce na začátku roku 2016 zrušeny (Rada EU 2016).

¹ Zemní plyn bývá označován za nejčistější zdroj energie z fosilních paliv, jelikož při jeho spalování nedochází k tak velkému úniku škodlivých látek do ovzduší, jako při spalování ropy či uhlí (Quaschnig 2010: 18-19).

Další otázkou spojenou s hledáním alternativního dodavatele zemního plynu je také energetická bezpečnost. EU jako importně závislá země má nepochybně zájem na stabilních, nepřerušovaných a tranzitně diverzifikovaných dodávkách energií (Souleimanov 2011: 17). Mohl by právě Írán nabídnout Evropské unii energetickou spolupráci, která by splňovala výše zmíněné podmínky pro obchod s energiemi?

Cíle této práce jsou dva. Prvním je analyzovat energetické vztahy EU s Islámskou republikou Írán. Tyto vztahy budou zkoumány na základě aplikace teorie aktérství na vnější energetickou politiku Unie, kdy bude následně prokázána či vyvrácena pozice EU jako globálního (energetického) aktéra. Druhým cílem práce je pomocí SWOT analýzy zhodnotit příležitosti a překážky energetické spolupráce EU a IRI. Výzkumné otázky, které si tato práce klade, se týkají pozice Evropské unie vůči Íránu. Jaké jsou hlavní znaky aktérství? Můžeme považovat EU za energetického aktéra vůči IRI? A jaké příležitosti či rizika přináší tato spolupráce?

Teoretickým konceptem práce bude konvenční konstruktivismus, který v sobě zahrnuje jak poznatky konstruktivismu, tak racionalismu, ze kterého vychází. Z konstruktivistického přístupu vychází i teorie aktérství, která bude využita pro zkoumání vztahů EU a IRI. Zejména se bude jednat o teorii aktérství vypracovanou Lynnem Dryburghem, která navazuje na teorii aktérství EU Charlotte Bretherton a Johna Voglera (Bretherton, Vogler 2006). Dryburgh jejich koncept aktérství rozvinul a definoval tak pět klíčových kritérií, kterými jsou artikulace aktérství, konzistentnosti a konkrétnosti politik, diplomatického či administrativního aparátu, politických nástrojů a vnímání aktérství EU třetí stranou. Toto pojetí bude upraveno pouze do čtyř kritérií, na jejichž základě bude posouzeno aktérství EU vůči IRI (Dryburgh 2009).

Z metodologického hlediska bude proveden kvalitativní výzkum s využitím interpretující jednopřípadové studie, kdy bude aplikována teorie aktérství na energetické vztahy EU vůči IRI (Kořan 2008). Následně bude provedena SWOT analýza pro zkoumání politických, energetických a bezpečnostních vztahů zmíněných zemí (Bahgat 2010; Dryburgh 2009; Jalilvand 2013).

Tato práce kriticky zhodnotí a srovná koncepty teorie aktérství EU od autorů Ch. Bretherton a J. Voglera, kteří ve své knize *The European Union as a Global Actor* stanovují pro zahraniční politiku Unie tři na sebe vzájemně navazující

kritéria, na základě kterých posuzují pozici EU v mezinárodním prostředí (Bretherton, Vogler 2006) a navazující koncept L. Dryburgha (Dryburg 2009). Pro tuto práci bude využita teorie aktérství EU dle Dryburgha, jelikož kriticky hodnotí teorii předchozí a zohledňuje proměnu pozice Evropské unie v oblasti energetiky po přijetí Lisabonské smlouvy v roce 2009. Jaké dopady tyto změny měly na aktérství EU, bude zhodnoceno na základě provedených kroků institucemi EU v mezinárodním prostředí (Kuchařová 2014).

Pro zkoumání energetických vztahů mezi EU a IRI budou využity články věnující se této oblasti od různých autorů, kdy se liší jednotlivé pohledy na to, zda je, či není Írán vhodným energetickým partnerem pro Evropskou unii. Jedním ze základních textů pro tuto část práce bude dílo věnující se otázce, jestli by se mohl Írán stát alternativním dodavatelem zemního plynu do Evropské unie. Článek se zabývá otázkou, zda by Írán mohl zaujmout přední postavení jako dodavatel zemního plynu pro země EU (Byrczek et al. 2010). Spolu s příležitostmi je nutné zkoumat také rizika či předpoklady daného státu, pro to stát se hlavním dodavatelem plynu pro spotřebitele jako je EU (Jalilvand 2013, Rakel 2008).

Práce bude rozdělena na čtyři kapitoly, z nichž první se bude zabývat energetickou bezpečností Evropské unie a energetického potenciálu Islámské republiky Írán. Ve druhé kapitole bude diskutován teoretický rámec, který bude pro tuto práci využit a následně bude aplikován na konkrétní případ v kapitole třetí. Čtvrtá kapitola pak formou SWOT analýzy zhodnotí silné a slabé stránky, společně s příležitostmi a hrozbami energetické spolupráce EU a IRI

1 Energetická bezpečnost EU a IRI

V této kapitole bude jako první vymezen pojem energetické bezpečnosti. Následně bude představena energetická bezpečnost Evropské unie spolu s její energetickou politikou, kde bude zmíněn vývoj a změny, které tato oblast prodělala. Dále se tato kapitola zaměří na energetickou bezpečnost a politiku Íránu, kde bude představen íránský energetický mix, zásoby energetických surovin a energetická politika.

1.1 Vymezení pojmu energetická bezpečnost

S pojmem energetická bezpečnost se můžeme setkat v mnoha kontextech, kdy bývají využívány různé definice. Podle Mezinárodní energetické agentury můžeme energetickou bezpečnost definovat jako přístup k dostatečnému množství spolehlivých energetických surovin, za přijatelné ceny a s ohledem na životní prostředí (IEA 2016). Tato definice bude využita i pro tuto práci, byť bude nutno brát ohled i na energetickou bezpečnost a odlišnost zájmů producentů a spotřebitelských států, jelikož budou v této práci zastoupeny obě skupiny států. Spotřebitelské státy mají zájem na nepřerušovaných, dostatečných dodávkách energií za dostupné ceny, kdy se mohou snažit svým kapitálem podpořit své zájmy. V zájmu producentů zemí je udržení stability a bezpečnosti své exportní suroviny, stejně jako udržení poptávky, která je významnou složkou státního příjmu (Tichý 2014: 156).

Mezi státy, které energetické suroviny exportují a které importují, můžeme definovat asymetrický vztah. I když mají oba dva státy zájem na nepřerušovaných dodávkách energií, můžeme se domnívat, že toto přerušení by více poškodilo importující země, které jsou na těchto dodávkách závislé existenčně nežli u producentů zemí, které by byly zasaženy pouze krátkodobým finančním deficitem. Pokud by importně závislá země chtěla omezit ohrožení svého tržního hospodářství, nabízí se jí možnost diverzifikace svých dodavatelů, a také naopak. Importně závislá země se může o toto zajištění zdrojů pokusit několika způsoby. Jednak je zde možnost diverzifikace vnitřního trhu s obnovitelnými zdroji či přepravních tras, aby se spotřebitelé vyhnuli komplikacím s tranzitními zeměmi a v druhé řadě se jedná o diverzifikaci, kdy se spotřebitel zaměřuje na co nejvíce relevantních dodavatelů. Do této pozice můžeme v současné době zařadit

Evropskou unii, která se snaží odklonit od své závislosti na Rusku, hledáním jiného dodavatele energetických surovin a diverzifikací přepravních tras (Souleimanov 2011: 17).

1.2 Energetická bezpečnost a energetická politika EU

Energetická bezpečnost Evropské unie je odvozena od její energetické závislosti. Evropská unie není energeticky soběstačná a podíl vyrobené energie neodpovídá celkové spotřebě. Tím se stává jednoznačně závislou na dovozu energetických surovin. EU byla v roce 2014 na dovozu všech paliv ze zahraničí závislá přibližně z 53 %, z čehož je závislost na importu ropy a ropných produktů z 87 % a 67 % na dovozu zemního plynu a na dovozu pevných paliv je to přibližně 45 % (Evropská komise 2016). Podíl ropných produktů na primární energetické spotřebě klesl v průměru o dvě až tři procenta, stejně jako u zemního plynu. Tento pokles byl způsoben pomalým hospodářským růstem, nižší poptávkou po elektrické energii a v neposlední řadě také zvyšováním podílu obnovitelných zdrojů energie (Tichý, Odintsov 2015). V roce 2015 tvořil podíl obnovitelných zdrojů energie (OZE) přes 24 % na primární produkci energie, spotřeba OZE se pak v průměru EU pohybuje okolo 14 % (Eurostat 2015).

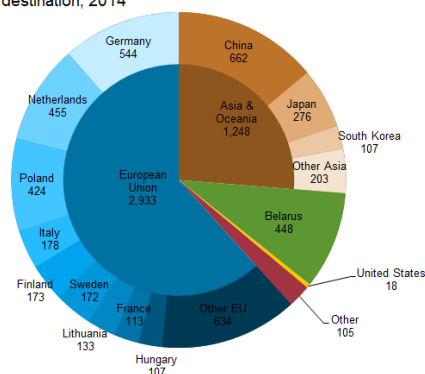
1.2.1 Zemní plyn a ropa v EU

Největšími dodavateli zemního plynu do EU jsou Ruská federace, Norsko, Alžírsko a Katar. V roce 2015 bylo z Ruska do většiny evropských zemí dovezeno okolo 130 miliard kubických metrů zemního plynu (Gazprom 2016). Jednalo se především o dovoz do západní a střední Evropy. Od roku 2014 ale roste podíl norského plynu, který v oblasti západní Evropy dosáhl vyššího podílu než plyn z Ruska, a to poprvé od roku 2012 a během roku 2014 podíl norského plynu překročil 31 % a i nadále jeho import roste (Reuters 2015). Norsko se také jako člen Evropského hospodářského prostoru (EEA) podílí na vnitřním trhu s energiemi a spolupracuje s evropskými zeměmi na snižování emisí skleníkových plynů v programu boje proti klimatickým změnám, což posiluje jeho pozici i v obchodu se zemním plynem. Evropská unie uzavřela i několik dohod a akčních plánů se zeměmi střední Asie, avšak jejich spolupráce je tvořena především obchodem s ropou.

Jak již bylo zmíněno, evropská závislost na dovozu ropy činí 90 %. I zde Rusko zaujímá přední postavení v dodávkách a import ropy do EU se až do roku 2014 pohyboval okolo 30 %. Evropské země tak představovaly v roce 2014 odbytíště okolo 70 % ruského exportu ropy (EIA 2015). V následujícím grafu č. 1 je znázorněn export ropy z Ruska do jednotlivých regionů a v rámci EU, kde můžeme pozorovat největší importéry ruské ropy.

Graf č. 1 – Export ruské ropy

Figure 3. Russia's crude oil and condensate exports by destination, 2014

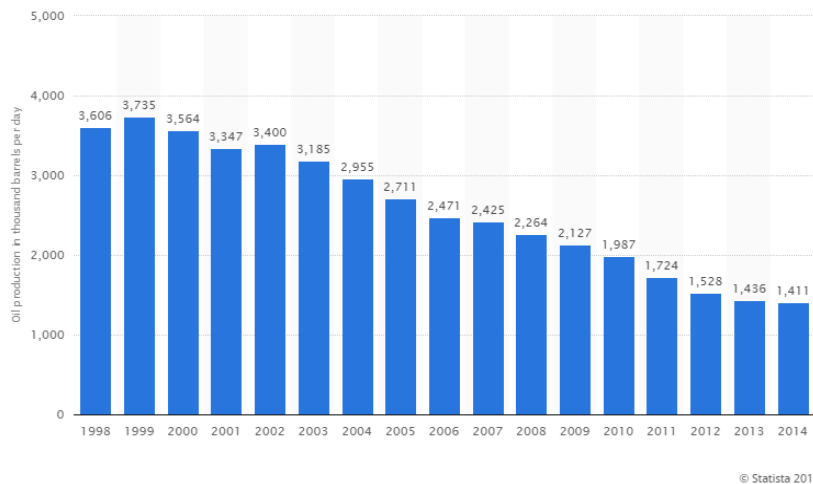
Source: U.S. Energy Information Administration based on Federal Customs Service of Russia and reporting countries' import statistics, Global Trade Information Service

Zdroj: EIA: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>

(citováno: 29. 5. 2016)

Se strategií snižování závislosti na Ruské federaci roste podíl importu ropy např. ze zemí OPEC, ze kterých je dováženo na 40 % ropy, což představuje téměř čtyři miliony barelů (OPEC 2015). Největšími jednotlivými dodavateli ropy do EU v roce 2014 byly Rusko s 30,4 % dovezené ropy, následovalo Norsko s 13 %, Nigérie s 9 %, Saúdská Arábie s 8,9 % a Kazachstán s 6,4 %. Dalšími dodavateli ropy, u kterých ale import nepřesáhl 5 %, jsou Irák, Ázerbájdžán a Alžírsko (Evropská komise 2016). Vlastní produkce v zemích EU odpovídá dovozní závislosti, největší producenty z členských států představují Velká Británie, Dánsko, Itálie a Německo, avšak ani u jedné země nepřesáhne produkce ropy jeden milion barelů za den. Tento počet však překoná EU jako celek, kdy celková produkce v roce 2014 představovala přes jeden milion čtyři sta tisíc barelů za den (BP 2015), což znázorňuje i graf č. 2, spolu s vývojem produkce od roku 1998.

Graf č. 2 – Produkce ropy v EU

Zdroj: The Statistic Portal: <http://www.statista.com/statistics/265206/oil-production-in-the-european-union-in-barrels-per-day/> (citováno: 29. 5. 2016)

1.2.2 Uhelná a jaderná energie v EU

Třetí nejvýznamnější surovinou v energetické spotřebě EU je uhlí. Největším spotřebitelem uhlí bylo tradičně Německo, ale v současné době produkce i spotřeba klesá. Je to především v důsledku snahy o naplnění ekologických cílů na snižování emisí. Největším producentem uhlí je Polsko, které také spotřebovává na 20 % celkové spotřeby. Spotřeba a produkce uhlí ale v členských zemích stále klesá, v Nizozemsku a Belgii byla těžba uhlí dokonce zastavena (Vošta 2013: 136–137).

Na primární produkci elektrické energie se jaderná energie podílí z 20 %. Z hlediska spotřeby energie tvoří jádro 14 %, přičemž je jen v kompetenci členských států, jaké zastoupení bude mít jaderná energie v energetickém mixu. Můžeme se tedy setkat jak s vysokým, tak s nízkým zastoupením, nebo snahou o nahrazení jaderné energie jinou alternativou (Kerebel 2016). Při celosvětovém srovnání je nejvíce zastoupená jaderná energie právě u evropských států. Největší podíl jádra na energetickém mixu má Francie, kde je to téměř 80 %, následuje Slovensko a Maďarsko s téměř 60 % a nad 40 % je to v Belgii a Švédsku. V ostatních členských zemích je to méně, avšak vzhledem k celosvětovému průměru jsou státy EU v užívání jaderné energie nadprůměrné (ČEZ 2014). Po havárii v japonské Fukušimě se však členské státy, které energii z jádra využívají, snaží o snížení své závislosti a přiklánějí se spíše k obnovitelným zdrojům. Jedním z předních států, které tuto politiku prosazují, je Německo, které chce do roku 2020

snížit podíl jádra na své energetické spotřebě až o polovinu. Další odvracení se od jádra je v důsledku opotřebovanosti jaderných zdrojů, ze kterých bude muset být 90 % do roku 2050 nahrazeno. Podle reportu Evropské komise bude do roku 2025 ubývat produkce jaderné energie z důvodu odklonu členských států od jádra, a to také z důvodu evropské závislosti na dovozu uranu, kdy je až třetina světových zásob dovážena do EU (Ševeček 2016).

1.2.3 Obnovitelné zdroje energie (OZE) v EU

Pro naplnění svých „zelených“ cílů se Evropská unie zaměřuje na oblast obnovitelných zdrojů. I přes vydané směrnice týkající se těchto cílů k této problematice členské státy přistupují prostřednictvím národní legislativy. Proto se mohou lišit přístupy jednotlivých států k tomu, jak bude celoevropských cílů dosaženo. Můžeme se tak setkat s několika variantami podpory obnovitelných zdrojů. Prvenství ve snaze o naplnění či překonání evropských cílů drží Německo se svou *Energiewende*. Jedná se o formu energetického přechodu na obnovitelné zdroje s cílem 40 % do roku 2020 v poměru s rokem 1990. V roce 2014 bylo Německo na 27 % s úplným opuštěním jaderné energie, která v roce 2014 tvořila přes 15 % německého energetického mixu.

Opačnou stranu v tomto ohledu zastává Francie, kde je z jádra vyráběno 75 % primární elektřiny. Nynější francouzská vláda se zavázala k snižování podílu jádra na energetickém mixu ze zmíněných 75 % na 50 % do roku 2025. Stejně tak se zavázala ke zvyšování podílu obnovitelných zdrojů na konečné spotřebě energie ze současných 23 % na 32 % v roce 2020 (Szulecki et al. 2015: 2–8). Obnovitelné zdroje mají podíl okolo 10 %, přičemž hodnota meziročně procentuálně roste a nejvyšší podíl zde zastává biomasa, následovaná vodní energií (Sedlická 2013: 41).

Asi největší problémy s naplňováním cílů o snižování emisí bude mít Polsko, kde je dominantní uhelný sektor, který tvoří 88 % energetického mixu. Obnovitelné zdroje v Polsku v roce 2013 zastávaly okolo 10 %, kdy ještě před deseti lety tvořily pouze procenta dvě. Snižující se podíl uhlí může být i nadále podpořen například rozvojem plynárenského sektoru, který souvisí s LNG terminálem ve Svinoúšti², který byl otevřen v roce 2015. V Polsku je veřejností na

² Polsky *Świnoujście* je přímořské město na hranicích s Německem, rozkládající se na několika ostrovech.

obnovitelné zdroje nahlíženo skepticky a snaha Unie o dekarbonizaci Polska dosud narážela na politický odpor (Szulecki et al. 2015: 9–10).

1.2.4 Lisabonská smlouva a energetika

V reakci na importní závislosti vydala Evropská komise v roce 2014 strategii o energetické bezpečnosti, která zahrnuje krátkodobá a dlouhodobá opatření. Tato opatření zahrnují vyrovnání se s výpadkem dodávky energií, diverzifikaci dodavatelů a přepravních tras, rozvoj obnovitelných zdrojů spolu s důrazem na oblast klimatu, či vytvoření energetické unie (Evropská komise 2014). Všechna tato opatření korespondují s cíli definovanými Lisabonskou smlouvou, kterou byla oblast energetiky začleněna do sdílených pravomocí Unie a členských států pod článkem 194 SFEU Hlava XXI. Impulsem pro sjednocení energetické politiky byla Zelená kniha, vydaná Evropskou komisí v roce 2006, její přezkoumání pak přicházelo v následujících letech v tzv. legislativních balíčcích.

Lisabonská smlouva definovala evropskou energetiku čtyřmi cíli, které jsou tvořeny zajištěním fungování trhu s energiemi, zajištěním bezpečnosti dodávek energie, podporováním energetické účinnosti a úsporou energie (s ohledem na rozvíjení obnovitelných zdrojů) a podporováním propojení energetických cílů (Úřad vlády České republiky 2008: 181). K zajištění těchto cílů stanovených Lisabonskou smlouvou má sloužit energetická unie. Energetická unie má sjednotit energetickou politiku členských států a zvýšit tak konkurenceschopnost celé Unie na poli mezinárodního obchodu s energiemi. Jde také o zajištění energetické bezpečnosti pro celou osmadvacítku, rozvíjení hospodářské a přepravní spolupráce mezi členskými státy, a také cíle týkající se klimatu (Evropská rada 2016).

Energetická unie se skládá z pěti pilířů, kdy první z nich reaguje na nespolehlivé dodávky ropy a zemního plynu z Ruska, a tak se bude snažit zajišťovat bezpečnost energetických dodávek, kterých Unie každý rok doveze okolo 50 %, a za které zaplatí okolo čtyř miliard euro. Druhý pilíř rozvíjí spolupráci mezi členskými zeměmi a prohlubuje energetickou spolupráci v rámci jednotného vnitřního trhu s energiemi. Třetí a čtvrtý pilíř souvisí s úsporou energií, kdy se chce Unie zaměřit na účinné spotřebovávání energií a k tomu neodmyslitelně patří i klimatická politika. Poslední pilíř by měl přivést více financí do výzkumu a inovací, které jsou pro veškeré předchozí pilíře nezbytné, neboť bez nových technologií

bude Evropa jen těžko naplňovat své plány do budoucna a jen těžko bude konkurenceschopná ve světové ekonomice (Denková 2015).

Po roce od představení Energetické unie je možné hodnotit strategii jako úspěšnou, jen do konce roku 2016 má být naplněno 90 % ze stanovených cílů. V únoru 2016 byl představen první balíček, který zahrnuje opatření k naplnění stanovených cílů. Jedním z těchto opatření je například nová strategie pro skladování zkapalněného zemního plynu (LNG), která by měla být funkční především v případě narušení dodávek plynu do EU (Havelka 2016). Energetická unie by měla přispět především k rozvoji vnitřního trhu s energiemi a infrastruktury, diverzifikaci zdrojů u států se závislostí na jednom dodavateli a snížení cen za energie. Pokud by se evropským institucím podařilo překonat problémy vnitřního trhu s energiemi, znamenalo by to pro mnoho států zvýšení energetické bezpečnosti i účinnosti. V rámci energetické účinnosti se Energetická unie bude v tomto roce zaměřovat na tzv. chytrá města, kdy bude přezkoumána energetická účinnost budov a podporováno dálkové vytápění především z obnovitelných zdrojů (Evropská komise 2016).

Zakotvení energetiky do Lisabonské smlouvy přineslo mnoho změn a také větší manévrovací prostor pro evropské instituce k naplňování stanovených cílů. V rámci proměny přístupu k politikám dochází k efektivnímu naplňování strategií a také k důslednější kontrole plnění závazků určených Komisí. Došlo také k rozsáhlému rozvoji vnitřní dimenze energetické politiky ve formě jednotného trhu s energiemi, a následně i energetickou unií. Ve vnější dimenzi došlo k prohlubování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, s čímž nepochybně souvisí i politika energetická. V té došlo především k rozvoji globálního navazování energetické spolupráce a důrazu na energii obnovitelných zdrojů či klimatickou politiku, ve které Evropská unie hraje prim.

1.2.5 Energetická politika EU a vnitřní energetický trh

Po zakotvení energetické politiky Unie v Lisabonské smlouvě můžeme poprvé hovořit o komplexním pojetí energetiky napříč Evropou. Může tak tedy lépe docházet k naplňování cílů stanovených v liberalizačních balíčcích přijímaných od poloviny 90. let 20. století, které měly sloužit především ke sjednocení vnitřního trhu s energiemi. Bylo přijato několik opatření, která mají zaručit bezpečnost dodávek energií, propojení plynárenských a elektrických sítí, aby se vyloučila

izolace některých členských států. Důraz je kladen i na ochranu spotřebitele či regulaci trhu.

V roce 2007 představila Evropská komise (EK) třetí liberalizační balíček, který zavádí mj. také tzv. *unbundling*³ jako jednu z posledních fází liberalizace trhu s energiemi. Evropský parlament (EP) v souvislosti s přijímáním tohoto návrhu EK zdůraznil obavu z jednotného přístupu k vnitřnímu trhu, zahrnujícím jak trh s plynem, tak elektřinou, které by ale podle EP měly být oddělené (Euroskop 2008). Po pozměňovacích návrzích byl návrh v roce 2009 přijat a v roce 2011 vstoupil v platnost. Na základě tohoto návrhu měl být jednotný trh vytvořen do konce roku 2014. Jelikož ale některé členské státy třetí balíček neimplementovaly do svých národních politik, vytyčený cíl se splnit nepodařilo. Evropský parlament zaujímá pozitivní postoj k nastolení vnitřního trhu s energiemi, podporuje tak podle svých vyjádření ochranu spotřebitelů, evropský přístup k investicím do elektroenergetiky a snaží se zajistit spravedlivý a nediskriminační přístup a fungování na evropském trhu s energiemi (Kerebel 2016). Proti zmíněným liberalizačním snahám se stavěly některé členské státy (zejména Francie a Německo), podle nichž patří energetika mezi výhradně národní záležitosti, sloužící k zabezpečení jejich energetické bezpečnosti.

Hlavní institucí zajišťující tuto agendu je Evropská komise, která stála u zrodu vnitřního trhu s energiemi. V dnešní době má za sebou EK úspěšné oslabení monopolních společností na trhu se zemním plynem v západní Evropě, avšak i nadále v kontextu celoevropského trhu mají dominantní postavení ruské společnosti a ovládají ho dlouhodobé smlouvy, především pak na území východní Evropy (Tichý, Odintsov 2015). Právě toto téma EK vnímá jako nejdůležitější, podle Komise totiž plně liberalizovaný trh, bez národních monopolních společností, bude moci zajistit energetické toky tam, kam to bude potřeba. Ovšem zde v praxi narážíme na problém nedostatečných interkonektorů, které by byly schopné zajistit přeshraniční dodávky. Objevuje se také kritika, že rozdělování společností může vést k jejich oslabení vůči zahraničním vlivům či nedostatečnému prokázání dopadu unbundlingu na nižší cenu pro spotřebitele (Černoch, Zapletalová 2014: 68–73).

³ Unbundling představuje vlastnické oddělení mezi dodavatelem a distributorem energií.

Aktérství EK je patrné především při propojování vnitřního trhu s energiemi a její snaha se odráží například v přijímaných dokumentech a jejich následné revizi, která reaguje na aktuální změny a výzvy. Jedním z nejdůležitějších dokumentů přijatých Komisí v poslední době je Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energetiku, která je známá jako Strategie 2020 (20-20-20)⁴. Tato strategie představila priority EU v oblasti energetiky od roku 2011 do roku 2020. Tyto priority zahrnují vývoj a inovace, integrovaný trh s energiemi a jejich strategické využívání, a také posílení vnějšího vnímání energetického trhu (Euroskop 2011).

Na ambiciózní Strategii 2020 o rok později navazuje Energetický plán do roku 2050, ve kterém Komise hodnotí a reaguje na předchozí strategii a představuje cíle EU splnitelné do roku 2050. Jedná se především o další snižování skleníkových plynů (až o 95 % oproti roku 1990), které je součástí plánu na přechod k nízkouhlíkovému hospodářství EU. Dále jsou zde představeny analýzy investic a budování jednotných trhů EU s energiemi (Evropská komise 2011: 2–21). Prozatím nebyly naplněny ani cíle Strategie 2020 a hodnotit její dopady bude možné až po uplynulé době. V současné době členské státy přijaly legislativní opatření vyplývajících ze směrnic Evropské komise, a plní jednotlivé cíle Strategie 2020. Od roku 2011 Komise provádí revize a přináší doplňující strategie, aby bylo jednotlivých, zejména energetických cílů dosaženo.

1.2.6 Vnitřní a vnější energetická politika EU

Energetická politika se dělí na vnitřní a vnější dimenzi. Vnitřní politika je tvořena vnitřním trhem, který je popsán výše a vnější je tvořena koordinací evropské agendy s agendou členských států, obě tyto politiky jsou vzájemně do jisté míry ovlivňovány. Stejně jako u vnitřní dimenze, tak u té vnější je hlavním aktérem Evropská komise, která svou silnou pozici v rámci vnitřní dimenze využívá i u té

⁴ Do roku 2020 je touto strategií plánováno snížení emisí skleníkových plynů ve srovnání s úrovní v roce 1990 o 20 %, dále 20% úspora ve spotřebě energie Unie v porovnání s odhady na rok 2020 a zajištění 20% podílu obnovitelných zdrojů ve spotřebě energií EU, z čehož má 10 % tvořit doprava (Evropská komise 2011).

vnější. Prosazuje tak jednotný postoj EU v mezinárodním prostředí a koordinuje zahraniční politiku Unie.

Vnější energetická politika EU je značně ovlivněna její dovozní závislostí, na základě toho jsou pak přijímána jednotlivá rozhodnutí nebo navazování bilaterálních dohod např. s tranzitními zeměmi. Zajišťování vnější politiky provádí Evropská komise formou přijímaných strategických dokumentů⁵. Komise klade důraz především na koordinaci energetických politik a společnou artikulaci zájmů ve jménu jednotné Unie (Černoch, Zapletalová 2014: 101–107). Pro tento účel byla zřízena funkce Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který nejenže koordinuje vnější evropskou politiku, ale zároveň je místopředsedou Evropské komise, což jen vzájemně posiluje postavení Komise i Vysokého představitele.

Jako nástroje vnější energetické politiky můžeme definovat energetický dialog (patřící mezi bilaterální nástroje), energetické společenství a chartu, nebo další různé multilaterální iniciativy a partnerství (Brunarska, Jarosiewicz et al. 2011: 16), které jsou v kompetenci jak Evropské komise, tak i ostatních institucí EU. Energetický dialog byl například veden i s Islámskou republikou Írán, kdy se Evropská komise snažila o prohlubování energetické spolupráce skrze zřízená centra a pracovní skupiny. Írán byl později v rámci EK představen jako jeden z alternativních dodavatelů zemního plynu do EU, avšak v době vydání dokumentu, byly na Írán stále uvalovány sankce za jeho jaderný program, a tudíž se o něm hovořilo pouze teoreticky (Evropská komise 2014).

Dalším nástrojem vnější politiky je v rámci energetické unie také energetická diplomacie, která má za úkol posílit bezpečnost energetických dodávek, pracovat na rozšíření vývozu evropských nízkouhlíkových technologií a také zvyšování konkurenceschopnosti EU v průmyslových odvětvích. Evropská diplomacie je nástrojem k ochraně a udržení dlouhodobých hospodářských zájmů, které by se v proměnlivém geopolitickém prostředí mohly stát ohrožené (Evropská komise 2017).

⁵ Jsou to například Zelené knihy nebo energetické strategie.

1.3 Energetická bezpečnost a politika Íránu

1.3.1 Historie ropného průmyslu

Energetická politika Islámské republiky Írán je do značné míry ovlivněna historickým vývojem země. Od počátku těžby na začátku 20. století zde měla rozhodující vliv Velká Británie skrze Anglo-íránskou ropnou společnost (Anglo-Iranian Oil Company, AIOC⁶). Po znárodnění ropného průmyslu tehdejší předsedou vlády Muhammadem Mosaddekem v březnu roku 1951, které vedlo k ropnému embargu a ochladnutí vzájemných vztahů, ropný sektor ovládla Národní íránská ropná společnost (NIOC), která má monopol na těžbu a vývoz ropy a zemního plynu dodnes. Dalším zlomovým bodem byla íránská islámská revoluce v roce 1979, kdy byla svržena vláda šáha Muhammada Rezy Pahlavího a nastolení teokratické islámské republiky. Od této doby fakticky stát ovládá duchovní vůdce ajatolláh, i přes to, že u vlády stojí prezident a s ním parlament. Rok po revoluci následovala irácko-íránská válka, která obě země sužovala osm let, dokud nebyla ukončena zásahem OSN (Axworthy 2009: 178–190).

I ve vztazích se Spojenými státy nastala změna, po islámské revoluci a krizi s rukojmími⁷ přestaly Spojené státy importovat ropu z Íránu a byly také přerušeny diplomatické styky. Začátkem devadesátých let pak byly na Írán uvaleny sankce na základě rozhodnutí prezidenta Clintona v rámci boje proti terorismu, kvůli podezření na financování teroristických skupin Hamás a Hizballáh Teheránem. Také byly zakázány investice do energetického sektoru Íránu a energetická politika IRI se musela nastalé situaci přizpůsobit, a tak svou pozornost obrátila na asijské trhy (Vakhshouri 2015: 3).

Potom co USA ukončily svou spolupráci s Íránem, se jedním z hlavních partnerů Íránu stala Evropská unie. K navázání spolupráce docházelo od začátku 90. let a k dalšímu rozvoji došlo po zvolení prezidenta Muhammada Chátamího. V roce 2002 však exilová Národní rada íránského odporu sídlící ve Washingtonu

⁶ AIOC vznikla v roce 1909 jako Anglo-perská ropná společnost (APOC), v roce 1954 byla přejmenována na The British Petroleum Company, dnes známá jako BP (BP 2016).

⁷ Íránsko-americká krize s rukojmími znamenala uvěznění 66 amerických občanů pracujících na velvyslanectví USA v Teheránu. Íránští radikálové žádali nevměšování USA do politiky Íránu a vydání šáha Muhammada Rezy Pahlavího zpět do Íránu. Rukojmí byli propuštěni po více než roce, když šáh zemřel na rakovinu v Egyptě a v USA byl zvolen nový prezident.

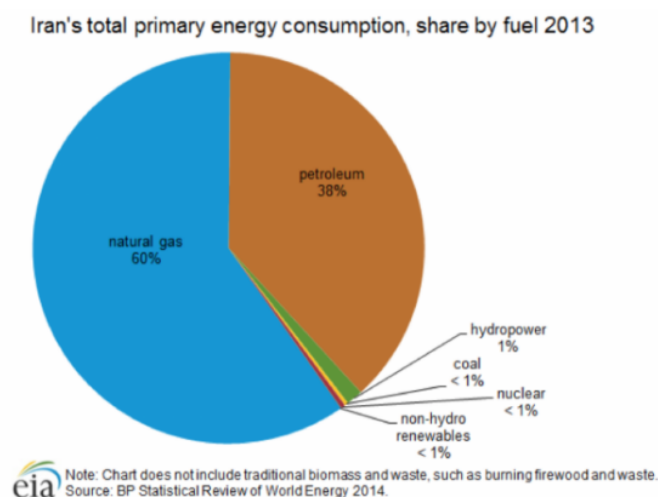
upozornila Mezinárodní agenturu pro atomovou energii (MAAE) na dvě íránské jaderné elektrárny nacházející se v Natanzu a Aráku, které nikdy nebyly navštíveny inspektory MAAE. Teherán byl obviněn, že porušuje Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT), a tak podepsal dohody o neomezených kontrolách inspektorů z MAAE svých jaderných zařízení. Bylo prokázáno, že v Aráku a následně i Natanzu probíhalo obohacování uranu v takové míře, že to přesahovalo úroveň pro energetické využití, načež byl Írán obviněn z pokusů o výrobu jaderné bomby. Na tuto situaci reagovala jako první Bushova administrativa a v roce 2004 byly prohloubeny sankce a uvaleno embargo na ropné produkty z Íránu. Následovala řada opatření ze strany Rady bezpečnosti OSN a Evropské unie, které vyvrcholily v roce 2012 uvalením embarga na dovoz ropy z Íránu i do Evropy (ČTK 2015). Mezitím EU navrhla několik dohod a akčních plánů, na ty však Írán přistoupil až po zvolení nového prezidenta v roce 2013. Od roku 2014 docházelo k postupnému uzavírání akčních plánů, až do úplného zrušení sankcí v lednu 2016, kdy MAAE potvrdila splnění všech cílů, které byly Íránu vytyčeny (Česká televize 2016).

1.3.2 Energetická bezpečnost Íránu

V energetickém mixu Íránu tvoří největší podíl ropné produkty a zemní plyn, jedná se téměř o 98 % celé primární energetické spotřeby, což činí okolo 240 milionů tun ropného ekvivalentu⁸ (Wheeler, Desai 2016: 2), v roce 2017 uvedl zdroj z NIOC, že zemní plyn tvoří 68 % energetického mixu Íránu a bude se i nadále zvyšovat, jelikož je zde snaha o snížení využití znečišťujících paliv v elektrárnách (Financial Tribune 2017). Zbývá dvě procenta v primární energetické spotřebě Íránu tvoří obnovitelné zdroje. Primární energetickou spotřebu znázorňuje i graf č. 3, který odpovídá údajům z roku 2013.

⁸ Tuna nebo barel ropného ekvivalentu odpovídá hodnotě energie získané při spalování jednoho barelu ropy, což je cca 159 litrů ropy (Špačková 2013).

Graf č. 3 – Primární energetická spotřeba Íránu

Zdroj: Middle East Institute: <http://www.mei.edu/content/article/iran%E2%80%99s-renewable-energy-potential> (citováno: 29. 5. 2016)

Podíl fosilních paliv na primární energetické spotřebě do značné míry odpovídá situaci Íránu. Zásoby ropy dosahují téměř 160 miliard barelů ropy, což činí okolo 10 % světových zásob ropy. Jsou to čtvrté⁹ největší zásoby ropy na světě. Produkce ropy dosahuje v Íránu 3,9 mil.¹⁰ barelů denně, což činí propad oproti téměř 5 mil. barelů před zavedením sankcí Evropskou unií v roce 2011, kdy nejnižší produkce v roce 2013 byla 2,7 mil. barelů ropy denně. Současná produkce ropy tak činí z Íránu sedmého největšího producenta na světě (EIA 2015).

S rezervami zemního plynu je na tom Írán o poznání lépe, než je tomu s ropou. Podle nejnovějších zdrojů od BP má IRI největší zásoby zemního plynu na světě, celkově 34 bilionů metrů krychlových, což je 18,2 % celkových zásob zemního plynu na světě. Ale i přes to, že má Írán největší rezervy plnu na světě, tak v produkci ho předhánějí Spojené státy, Ruská federace a Katar. I když má Írán největší zásoby zemního plynu na světě, není schopen využít svého exportního potenciálu, což je způsobeno zejména vysokou domácí poptávkou, která v průběhu let činila vždy téměř 90 % z celkové produkce země. V roce 2015 byla produkce

⁹ Třetí největší zásoby ve výši 172 mld. barelů má Kanada, druhé ve výši 268 mld. barelů má Saúdská Arábie a největší zásoby ropy na světě má Venezuela ve výši 298 mld. barelů ropy (EIA 2015).

¹⁰ Údaj z roku 2015 (BP 2016).

zemního plynu 192,5 bcm¹¹(BP 2016), přičemž po skončení sankcí íránský ministr ropného průmyslu ohlásil nárůst produkce o 23 bcm (Press TV 2016).

Problém s domácí spotřebou zemního plynu by podle některých názorů mohla řešit obnovitelná energie (OZE), při zvýšení spotřeby OZE by se tak Írán mohl stát konkurenceschopnější. OZE v Íránu zaznamenala nárůst o 10 % v průběhu deseti let. Tím se mj. otevírá prostor pro investice do této oblasti. Největší zastoupení zde mají vodní elektrárny, které v Íránu fungují od 50. let minulého století a dnes jich je zde kolem padesáti. V posledních letech se ale uvažuje o jejich uzavírání či omezení provozu z důvodu vysychání řek. Proto se od vodní energie investoři obracejí k energii větrné. Ta má velký potenciál z důvodů několika silných větrných koridorů a po rozvoji větrné sítě by Írán mohl konkurovat zemím západní Evropy v produkci větrné energie. První větrná elektrárna byla instalována v roce 1994, na konci roku 1999 jich již bylo 27, které fungují dodnes (Karegar et al. 2006: 1–6). Dalším zdrojem energie se podle šestého rozvojového plánu má stát solární energie, pro kterou má Írán taktéž skvělé podmínky. Jaderná energie zůstává i nadále do budoucna poněkud kontroverzním tématem, a proto se do popředí zájmu dostávají tyto alternativní zdroje energie (Weeler, Deasi 2016: 2–6).

1.3.3 Íránský export ropy a zemního plynu

Exportní potenciál Islámské republiky Írán je v kontextu jeho zásob zemního plynu obrovský, avšak vzhledem k růstu domácí spotřeby Írán část spotřebovaného plynu dováží. Vytěžený rozdíl mezi produkcí a spotřebou potom exportuje např. do Turecka, Ázerbájdžánu či Arménie. Vzhledem ke zdvojnásobení produkce v uplynulém desetiletí a stále většímu produkčnímu růstu je možné očekávat zvyšování exportu (Tichý, Odintsov 2015). Mezi lety 2011 a 2035 Írán plánuje navýšení své produkce o 56 bcm (Yegorov et al. 2015: 7), čímž by se exportní potenciál jistě zvýšil. Nicméně exportní snahy Íránu se projeví již v minulosti při jednání s Bahrajnem, Kuvajtem nebo Saúdskou Arábií, kam byl v roce 2008 postaven i plynovod, ale nedohodnutí se na cenách nebo politické

¹¹ bcm – zkratka z anglického *bilion cubic meters*, 1 bcm = 1 miliarda m³.

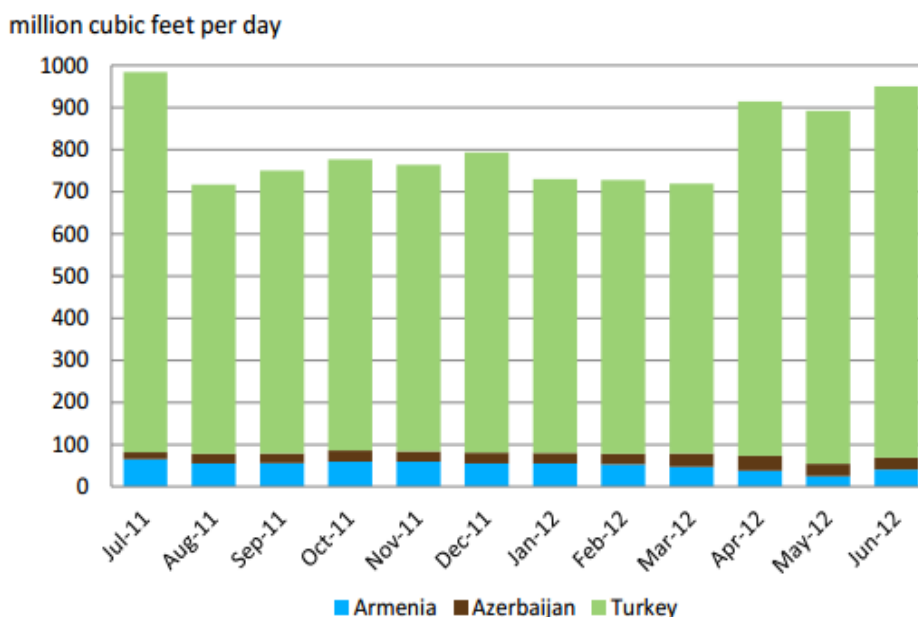
překážky zabránily Íránu ve vývozu své produkce. V jednání s EU se jako hlavní překážky projevíly sankce a neexistující přepravní infrastruktura, která byla předmětem jednání již několikrát. Pravděpodobně nejbližší tomu bylo při projektu Nabucco, ale jeho nahrazením projektem TAP¹² a sankcemi uvalenými na Írán, byla možnost spolupráce pozastavena. V současnosti se Írán snaží o rozvoj LNG produkce, která by zvýšila možnost obchodování s Evropou. Od roku 2012 jsou projekty týkající se LNG nejvíce podporovanými íránskou vládou, avšak mezinárodní sankce ukončily některé z těchto projektů a výrazně omezily investice do této oblasti (Jalilvand 2013: 3–24). V současné době se však opět hovoří o nejvíce podporované oblasti investic pro Jižní Párs a LNG strukturu, kde byla navržena celá řada projektů, které mají přinést investice pro rozvoj plynárenského sektoru.

Největším importérem íránského zemního plynu je Turecko, které importuje okolo 10 miliard kubických metrů ročně, což pokrývá asi jednu pětinu turecké spotřeby (Al Arabiya 2016). V roce 1999 byl dokončen a v roce 2001 uveden do provozu plynovod ze severního Íránu do turecké Ankary. Export zemního plynu tak meziročně stoupal a byly uzavírány nové dohody o navýšení dodávek. V roce 2008 Turecko s Íránem podepsaly Memorandum of Understanding (MoU), kde byly dojednány turecké investice v oblasti Jižní Párs, kde se nacházejí největší zásoby zemního plynu. Dále došlo k vyjednávání přepravy plynu do EU skrze Turecko. V úvahu přicházelo několik variant přepravy, a to plynovod TAP či Perský plynovod (Kinnander 2010: 4–11). Do Turecka v roce 2014 proudilo 90 % íránského exportu plynu. Dále byl íránský plyn exportován do Arménie, kde se jedná o významnou složku pro výrobu elektrické energie a Ázerbájdžán, odkud plyn importuje i Írán (EIA 2015).

Následující graf zobrazuje rozložení íránského exportu zemního plynu v milionech kubických stop mezi Turecko, Ázerbájdžán a Arménii, což jsou největší importéři íránského zemního plynu.

¹² Trans Adriatic Pipeline (TAP) je projekt navazující na plynovod TANAP (Transanatolian Pipeline), který má přepravovat plyn z Kaspického regionu přes Turecko do jižní Evropy.

Graf č. 4 – Export zemního plynu Íránu

Zdroj: EIA: https://www.eia.gov/analysis/requests/ngexports_iran/pdf/full.pdf (citováno: 31. 5. 2016)

Export íránské ropy je poměrně diverzifikován, přičemž největšími importéry íránské ropy jsou Čína, Indie a Japonsko a v současné době Írán exportuje okolo 1,1 mil. barelů denně. Před zavedením sankcí ze strany Unie v roce 2011 byla největším importérem íránské ropy Evropská unie. Před rokem 2011 export do EU činil téměř 600 000 barelů ropy denně, potom co byly sankce zrušeny a obchod se tak obnovil, se Írán pomalu vrací na evropské trhy a od ledna 2016 do března vyvezl 4 mil. barelů. Obchodníci ale hovoří o problematickém vyjednávání, jelikož íránská obchodní strategie je poněkud zastaralá a nemá dostatečně flexibilní ceny. I po znovuotevření evropských trhů, je spíše patrná íránská orientace na asijské trhy, ale i přesto se Írán snaží o pronikání na trh EU, kde od něj nakupují ropu především francouzská společnost Total a španělská Cepsa (Zhdannikov, Lawler 2016).

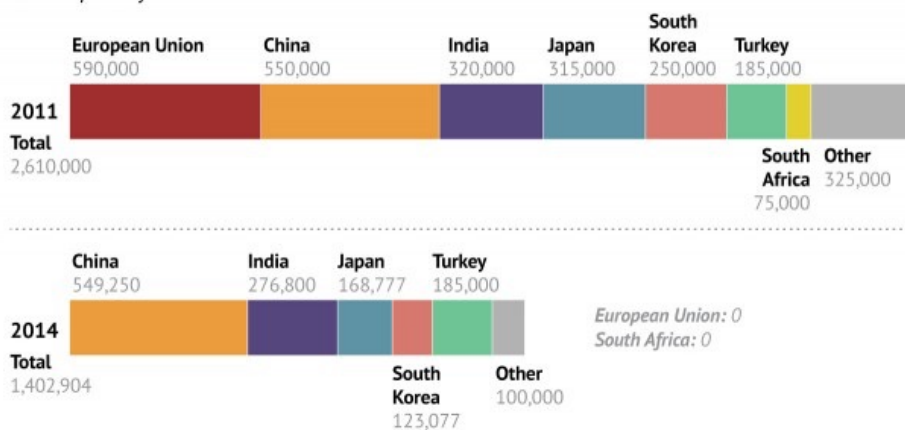
V následujícím grafu č. 5 můžeme srovnat proměnu íránského exportu ropy v rámci uvalení sankcí a ropného embarga, což omezilo exportní potenciál IRI, ale také výrazně omezilo produkci ropy a její následný vývoz, což představovalo velký úbytek financí, které jsou nutné pro rozvoj a podporu ropného sektoru.

Graf č. 5 – Íránský export ropy před a po zavedení sankcí

IRANIAN OIL EXPORTS: BEFORE AND AFTER SANCTIONS

Iranian Oil Exports by Destination (approximate)

Barrels per day

Sources: EIA; Reuters; IEA; country data

Copyright Stratfor 2015 www.stratfor.com

Zdroj: Stratfor: <https://www.stratfor.com/analysis/how-iran-deal-will-affect-oil-markets-short-term>

(citováno 31. 5. 2016)

1.3.4 Energetická politika

Energetická politika Íránu je prováděna pomocí pětiletých národních rozvojových plánů, které bývají formovány na základě současných výzev a ekonomické situace země. Od roku 2000 je hlavním bodem těchto plánů energie, a to jak energetické úspory, důraz na obnovitelné zdroje a podpora soukromého sektoru s tímto zaměřením, tak také diverzifikace dodavatelů a odběratelů energií s důrazem na snížení závislosti (LSE 2009). Dále rozvoj IT technologií, rychlý a udržitelný ekonomický růst, či zvýšení zdrojů na armádní účely, aby byla upevněna pozice v rozložení regionální moci, jak uvedl ajatolláh Sajjid Alí Chameneí, když představoval současný plán na léta 2016 až 2021 (AFP 2015).

Energetické plány Íránu je možné definovat na základě strategických plánů Národní íránské ropné společnosti (NIOC), které obsahují výzkum a rozvoj lidských zdrojů, zaměření pozornosti na národní technologie a produkty, vnímání ropných produktů jako ekonomických jednotek a vytvoření strukturální reformy decentralizace s cílem zvýšení produktivity, export technické a inženýrské služby, zajištění zásob zemního plynu a ropy (National Iranian Oil Co. 2015).

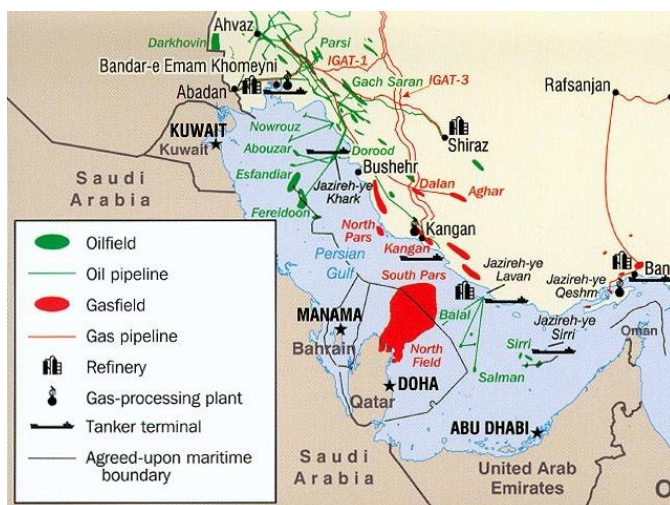
Na základě výše zmíněných bodů lze předpokládat, že v rámci diverzifikace odběratelů se Írán zaměří i na státy Evropské unie. Trh, který by se tak otevřel

evropským odběratelům je založen především na ropném či petrochemickém průmyslu. Obrat na evropské trhy by mohl nastat po liberalizaci domácího hospodářství, které slibuje nová politika ministerstva ropného průmyslu. Tu zde zavedl nový iránský prezident Rúhání, který po svém zvolení v roce 2013 personálně obměnil vedení ministerstva a zbavil se tak osob, které byly podezřelé z tzv. *ropné mafie*. Nově vedené ministerstvo vede boj s privatizacemi, které byly započaty minulým režimem a jsou označovány za korupční, a také se snaží nalézt příčinu poklesu zahraničních investic, které podle nich nesouvisí pouze s mezinárodními sankcemi. Revitalizace ropného průmyslu tak podle nového ministra Bijana N. Zangheneha spočívá především ve vytvoření příhodného klimatu pro zahraniční investice. Dále se hovoří o nových projektech k podpoře těžby a exportu zemního plynu z plynového pole Jižní Párs (Habibi 2014: 1–8).

Jižní Párs je největší naleziště zemního plynu na světě a současné zásoby tvoří 40 % celkových zásob Íránu. O toto naleziště zemního plynu se Írán dělí s Katarem. Jižní Párs se dělí na tzv. fáze (neboli etapy), ve kterých byla postupně spuštěna produkce zemního plynu. V současné době jsou plně funkční fáze 1–10 a 12, 15, 16. Fáze 17 a 18 spouští právě svou produkci a v příštích letech mají být postupně otevřeny fáze 13, 14, 19–21 a 22–24.

O investici do fáze č. 11 Írán jednal s Čínou a Francií, ale jednání skončila neúspěšně. Nyní se uvažuje o spolupráci s italskou společností Eni, která již investovala v minulosti do fází 4–5 (Natural Gas Europe 2016). Největší výzvou ale zůstávají fáze 20 a 21, pro které chtějí Íránci získat investice co nejdříve, aby mohli zvýšit svou produkci, a tím i exportní potenciál (Pleitgen 2016). Prezident Rúhání se nechal v lednu 2016 slyšet, že by komplex Jižní Párs mohl být hotový v roce 2018 (Offshore Energy Today 2016). Přiložený obrázek č. 1 mapuje oblast iránského pobřeží v Perském zálivu, kde se nachází jeho ropná a plynová naleziště, především pak plynové pole Jižní Párs.

Obrázek č. 1 – Mapa íránských ropných a plynových polí

Zdroj: Offshore Energy Today: <http://www.offshoreenergytoday.com/pogc-inks-drilling-contract-for-south-pars/> (citováno 15. 6. 2016)

Za export zemního plynu a správu plynovodů odpovídá National Iran Gas Exports Company (NIGEC). V současné době této společnosti podléhají i kontrakty týkající se exportu zkapalněného zemního plynu (LNG). V dubnu 2016 byla podepsána dohoda (Memorandum of Understanding) mezi italskou nadnárodní energetickou společností Enel a NIGEC o dodávkách íránského plynu do Itálie, jednalo se zejména o zájem o LNG a možné investice do této oblasti (NIGEC 2016). O zkapalněný plyn z Íránu mají zájem i jiné státy, mezi nimiž jsou například některé země subsaharské Afriky. Írán se v současné době také zaměřuje na sousední státy, jako je Afghánistán, Kuvajt nebo Omán, aby tak naplnil své cíle ve spolupráci a dodávkách plynu do okolních států. Po investicích do tohoto sektoru by pak Írán chtěl zaměřit se svým LNG i na větší trhy jako je Indie, Čína, nebo Evropská unie (Mehr News Agency 2016). Investovat do LNG v Íránu má zájem Litva, která by chtěla následně i zkapalněný plyn kupovat, a také Čína, o jejíž investice má Írán zájem především v budování malých LNG terminálů (Iran Daily 2016), čímž by se zvýšila diverzita íránského exportu.

Pro realizaci zmíněných projektů či vývoz LNG byla založena *Iran Liquefied Natural Gas co.* Hlavním cílem společnosti je zvýšení podílu íránského exportu LNG na světových trzích. Produkce LNG je plánována především z největšího plynového pole Jižní Párs, kde je současná produkce zemního plynu

130 milionů m³/den, přičemž se generální ředitel *Pars Oil and Gas Company* vyjádřil o navýšení produkce plynu až na 500 milionů m³/den. S uvolněním sankcí by tak Írán mohl hrát významnou roli v evropském dovozu. Podle Evropské komise by se v příštích několika letech mohlo z Íránu dovážet až 35 miliard m³, z čehož by velkou část měl tvořit právě LNG (Catlin 2016).

2 Teoretický rámec

Tato kapitola se bude zabývat teoretickou rovinou práce. Jako výchozí koncept byl zvolen konvenční konstruktivismus, ze kterého následně vychází teorie aktérství, která je v této práci aplikována na vztah Evropské unie a Íránu. Identita aktérů je podle konvenčního konstruktivismu utvářena vzájemně a je tak možné jejich vzájemné ovlivňování (Kalous 2010: 8). Identitami aktérů, které jsou takto sociálně konstruovány, se zabývají teorie aktérství. Pojetí teorie aktérství, která se zabývá pozicí Evropské unie, se liší podle toho, který autor ji vypracovává. Mezi asi nejčastěji citované autory v tomto kontextu patří Charlotte Bretherton a John Vogler, s jejich pojetím EU jako globálního aktéra a Lynn Dryburgh, který na jejich práci navazuje se svým vymezení aktérství EU (Dryburgh 2009).

2.1 Konvenční konstruktivismus

Konstruktivistický přístup v sobě zahrnuje jak ontologické (důraz na sdílené ideje, které tvoří identity), tak epistemologické předpoklady, ty se dále dělí na myšlenkové proudy (konvenční, kritický a radikální konstruktivismus).

Konvenční konstruktivismus je jeden z typů konstruktivismu, které jsou definovány na základě jeho postavení v mezinárodních vztazích. Konvenční konstruktivismus jako pojem představil v devadesátých letech dvacátého století americký profesor politologie Ted Hopf a definuje jej jako alternativní přístup ve vztahu k hlavním teoriím mezinárodních vztahů. Jeho dělení se zakládá na stupni odlišení v teoretické a epistemologické rovině od reflektivistických teorií. Konvenční konstruktivismus podle něj částečně z reflektivistické teorie vychází, ale také klade důraz na výzkumné ověřování, při kterém je možné využití i praktických či konvenčních přístupů. Hlavními oblastmi, kterými se tento směr zabývá, jsou bezpečnostní otázky, konceptualizace hrozeb a otázky světové politiky (Hopf 1998: 171–181). Z reflektivistických teorií vychází také politolog a jeden z hlavních představitelů konvenčního konstruktivismu, Alexander Wendt, který představil systémovou teorii, ve které vystavuje neorealismus kritice, na základě opomíjení významu identity a jednání aktérů v mezinárodním prostředí (Hynek 2005: 135–138).

Aktérství je podle konvenčního konstruktivismu vytvářeno v rámci sociálního řádu a konstruktů, který vychází z lidské schopnosti ovlivňovat a měnit

okolní svět. Člověk ve své přirozenosti buduje svou vlastní identitu, kterou následně pomocí sociálních rolí interpretuje a reprodukuje, dle četnosti pak může dojít k institucionalizaci daného jednání, které utváří aktérství daného typu. Dochází pak k sociální konstrukci světa, na základě ideových a materiálních faktorů, které aktéry v jejich jednání ovlivňují, a které jsou samotní aktéři schopni sami ovlivňovat (Ocelík 2015: 20–23). Jejich vztah je tedy podle konstruktivistů *konstituován*, aktéři skrze instituce interpretují své ideje a instituce jsou toto jednání schopné definovat (Karlás 2007: 75–76). Na základě společných idejí a sdílených zájmů, které instituce interpretují jako společnou identitu, jsou aktéři ochotni se sdružovat v mezinárodních organizacích.

Konstruktivismus na rozdíl od realismu nebo neoliberalismu připouští, kromě regulativního vlivu, i ten konstitutivní. Identity jsou tedy neustále utvářeny a proměňovány. Na základě toho je ale metodologická praxe pro konstruktivisty obtížná, o což se opírá kritika, že neexistuje konstruktivistický výzkum, který by byl vhodný ke srovnání (Hynek 2005: 140). Z konvenčního konstruktivismu také vychází teorie aktérství, pro kterou je konstituování vztahů mezi aktérem a institucí základním východiskem. Na jeho základě bude vnímána identita aktéra, která je utvářena sdílenými identitami členských států, které jsou následně transformovány na úroveň institucí, které byly v rámci konstituování vztahů vytvářeny a které mohou přejímat aktérskou roli, což můžeme pozorovat například u Evropské komise. Evropská komise bývá mnohdy hlavním hráčem ve vnějších vztazích EU, přebírá tak kompetence jednotlivých členských států.

2.2 Aktér a aktérství

Jako aktéra vnímáme jedince nebo skupinu, který je schopen se nezávisle rozhodovat a jednat. Na aktéra působí jeho okolí, které ho může v jeho rozhodování a jednání nějakým způsobem ovlivňovat, nebo limitovat. V mezinárodních vztazích byl tradičně jako aktér vnímán suverénní stát. Toto vnímání se ale mění po konci druhé světové války a následně i studené války, kdy dochází k rozvoji mezinárodních organizací (Flejšarová 2011: 24–26). S tím je spojena i proměna vnímání aktéra, kdy se různé přístupy snaží zařadit pojem mezinárodního aktérství do teorií mezinárodních vztahů. Pravděpodobně nejkompexněji vnímá mezinárodní společenství obdobné Evropské unii jako aktéra sociální

konstruktivismus. Avšak i tento přístup stále zůstává u dichotomie dělení aktérství na vnitřní či vnější, kdy většina přístupů zabývajících se aktérstvím EU buďto definuje aktérství pouze vystupováním uvnitř Unie, nebo ve vztahu k okolním státům a nestátním organizacím. S tímto vnějším pojetím aktérství se setkáváme častěji než s komplexním, které by zahrnovalo jak vnitřní, tak vnější atributy aktérství (Kratochvíl et al. 2011: 6–7).

2.3 Aktérství Evropské unie

Poprvé se o Evropském společenství jako o aktérovi hovoří na počátku 70. let, kdy C. A. Corsgrove a T. J. Twitchett stanovují tři kritéria aktérství, a podle nich hodnotí, zda lze mezinárodní organizaci považovat za aktéra, přičemž aktérství definovali poněkud vágně, a to pouze jako schopnost jednat na globální úrovni. Na zmíněné autory navazuje Gunnar Sjöstedt, který se již orientuje na EU, avšak zaměřuje se pouze na vnější dimenzi. Na vnější vymezení Unie jako aktéra se zaměřuje i dánský profesor Knud Erik Jørgensen, který aktérství EU určil na základě vnější autority, autonomie a vnějšího uznání (Tichý, Odintsov 2015). Dělení na vnitřní a vnější vnímání aktérství obsáhnul Christopher J. Hill, který kladl důraz na schopnosti Unie, ale i očekávání okolních aktérů (Kuchařová 2014: 73). Poprvé přicházejí i s vnitřním vymezením Unie jako aktéra John Vogler a Charlotte Bretherton, jejichž pojetí je v tomto směru i nejčastěji citováno. Svou první publikaci na toto téma autoři vydali v roce 1999 a druhou edici v roce 2006. Jejich dílo přináší nový pohled na konceptualizaci identity aktéra, nové poznatky ohledně vnímání aktérství EU třetími zeměmi a zahrnuje změny, kterými Unie od prvního vydání prošla.

Aktérství EU je autory Bretherton a Voglerem chápáno jako proces, který je tvořen navzájem se ovlivňujícími vnějšími i vnitřními prostředky, které aktérství utvářejí. Při tomto pojetí definují autoři tři kritéria aktérství, která ve své knize rozpracovávají a následně pomocí těchto kritérií zkoumají některá pole působnosti Unie na mezinárodní scéně. Mezi tato pole můžeme zařadit oblast lidských práv a prosazování jejich dodržování, rozvojovou pomoc, která se týká především válkou

postižených a rozvojových zemí, s čímž souvisí i pomoc humanitární¹³, nebo třeba environmentální oblast, která souvisí s ochranou klimatu. V různých oblastech jsou jejich tři kritéria rozebrána rozdílně, a následně ve svém závěru doházejí k tomu, že Evropská unie je omezeným globálním aktérem v návaznosti právě na oblasti, které byly rozebrány (Bretherton, Vogler 2006: 1–224). Následně budou představena zmiňovaná tři kritéria, podle kterých autoři hodnotí pozici Evropské unie jako globálního aktéra.

2.3.1 Příležitost, přítomnost a schopnost

Příležitost je tvořena faktory, které ovlivňují (podporují či omezují) vnější prostředí, které určují kontext aktérství. Autoři toto vnější prostředí determinovali proměnou mezinárodního prostředí od 80. let 20. století, rozšiřováním ES/EU a formováním kolektivní identity, která EU ovlivňuje v jejím vstupování na mezinárodní scénu. Přítomnost aktéra je vyjádřena jeho schopností ovlivňování mezinárodního prostředí svými vnitřními prioritami a politikami. Tato oblast je determinována dvěma faktory, kdy prvním z nich je identita EU a druhým jsou vnější důsledky vnitřních politik. Identita EU je formována jak členskými státy, tak institucemi EU ve společný politický systém. Autoři se zde zejména zabývali některými politikami, které podle nich nejvíce kolektivní identitu ovlivňují. Největší vliv podle nich má ekonomická oblast se Společnou zahraniční politikou (CAP), které také ve své knize věnovali nejvíce prostoru. Schopnost odkazuje na vnitřní fungování Unie v kontextu vnějších činností. To znamená využití dostupných nástrojů v reakci na příležitosti či rizika, které přicházejí z vnějšího prostředí. V této oblasti autoři definovali čtyři kritéria, na základě kterých hodnotili schopnost Unie ovlivňování okolního prostředí, nebo naopak schopnost vypořádání se s riziky, která by její funkčnost mohla narušit (Bretherton, Vogler 2006: 12–36).

I v tomto konceptu aktérství lze najít určité meze. Nejzásadnějším je proměna zahraniční, ale i vnitřní politiky Unie po přijetí Lisabonské smlouvy. Na základě toho přestává být tato teorie dostačující. I přesto, že bývá tento koncept v

¹³ V roce 1992 byl zřízen Úřad Evropského společenství pro humanitární pomoc (ECHO) pro koordinaci evropské humanitární pomoci. V roce 2014 bylo přiděleno z tohoto úřadu více než 1,2 miliardy euro na humanitární pomoc ve více než 80 zemích světa. Své cíle pro rok 2016–17 bude EU prezentovat na Světovém humanitárním summitu v tureckém Istanbulu v květnu 2016 (Evropský parlament 2015).

literatuře nejčastěji citován, bude pro tuto práci využita teorie vytvořená Lynnem Dryburghem. Ten do značné míry na koncept Bretherton a Voglera navazuje, ale obsahuje již i změny, které přinesla Lisabonská smlouva. Navíc také stanovuje více kritérií, na základě kterých je aktérství EU posuzováno, přináší tak inovativní způsob zkoumání této oblasti, přičemž by místo pěti mohla být pouze čtyři kritéria. Dryburgh navíc také přihlíží k rozdělení na vnitřní a vnější vnímání aktérství a jeho teorie tyto dvě oblasti propojuje, což nám může napomoci sestavit nejkompaktnější obraz aktérství EU a posoudit tak jeho přínosnost ve zkoumaném tématu. I Dryburghova práce však skýtá určité limity, a tím hlavním jsou především změny, které politiky Evropské unie prodělaly od doby vydání jeho práce. Bude proto brán ohled na nové skutečnosti, které budou do jeho konceptu zaneseny.

2.3.2 Změny aktérství po Lisabonské smlouvě

S Lisabonskou smlouvou přichází snaha o to vnímat Evropskou unii jako globálního aktéra a je kladen důraz na soudržnost zahraniční politiky Unie. Jako jedním z prvků, kterým chce Unie tohoto stavu dosáhnout, je ustanovení institucionální funkce Vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který má Evropskou unii v tomto směru zastupovat navenek jako jednotného aktéra. Dále smlouva dává Unii právní subjektivitu, takže může EU jako jednotný aktér i vystupovat (Kuchařová 2014: 71–81). To Unii může zajistit jednotnou pozici v mezinárodním prostředí, nemůže být ale zaručeno, že tak bude třetími stranami opravdu vnímána. Stejně tak i v oblasti SZBP, ve které mají stále hlavní slovo členské státy a přijímaná rozhodnutí musejí být jednomyslná, takže v tomto ohledu posun, kromě jmenování vysokého představitele, nenastal.

2.4 EU jako globální aktér?

Na změny, které přinesl vývoj SZBP reaguje se svou analýzou aktérství EU Lynn Dryburgh, který navazuje na koncept aktérství podle Bretherton a Voglera, rozvíjí a rozšiřuje jejich pojetí a ve svém článku *The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran* představuje analýzu aktérství EU na základě pěti stanovených kritérií. Tato kritéria přinášejí nový pohled na globální aktérství EU, jelikož přinášejí i pohled na aktérství členských států z vnější oblasti Unie, tedy jak je EU vnímána třetí stranou, zda je či není považována za aktéra. I Dryburgh ve svém

textu naráží na problémy s vymezením aktérství a zabývá se různými přístupy k této problematice. Důraz v provedených výzkumech byl kladen na SBZP a její limity, jako je zahraniční politika v kompetenci jednotlivých členských států, a tedy nejednotnosti na evropské úrovni, nebo výhodám, jako je snaha o koordinaci těchto politik a podpora mezinárodní bezpečnosti (Dryburgh 2009: 253–257). Dále se výzkum zaměřoval na jednotlivé politiky prováděné Unií k podpoře svého mezinárodního postavení, především na poli mezinárodního obchodu, nebo např. v oblasti globální ochrany klimatu, kde můžeme EU považovat za velmi silného aktéra (Flejšarová 2011: 79–83). Na základě vývoje aktérství sestavuje Dryburgh pět kritérií pro určení, zda je, nebo není EU globální aktér. Skládají se z artikulace aktérství, konzistentnosti a konkrétnosti politik, diplomatického či administrativního aparátu, politických nástrojů a vnímání aktérství EU třetí stranou (Dryburgh 2009: 257).

Pro tuto práci budou využity teoretické koncepty, které Dryburgh představuje, ale vzhledem k neaktuálnosti je třeba přihlédnout ke změnám a novým politikám Unie, které byly přijaty a případně tak mohly celkově ovlivnit koncept aktérství. Dále je možné určit, že jednotlivá kritéria, která Dryburgh stanovil, se vzájemně překrývají. Jedná se zejména o kritérium politických nástrojů, které může být zastoupeno jak při artikulaci aktérství, tak v rámci diplomatického aparátu. Proto budou v této práci politické nástroje logicky rozděleny mezi artikulaci aktérství a diplomatický aparát, aby nedocházelo k překrývání informací. V následujících podkapitolách budou tedy využity pouze čtyři kritéria, která budou teoreticky vymezena jednotlivými Dryburghovy body aktérství, které budou ve třetí části aplikovány na konkrétní kroky Unie a bude tak analyzována její pozice jako aktéra vůči Islámské republice Írán.

2.4.1 Artikulace aktérství

První kritérium se týká vývoje, prosazování a udržování politik Unie vůči mezinárodnímu prostředí. Aktér tak formuje své cíle v dané oblasti pomocí politických dialogů či akčních plánů, a následně je pak realizuje. Jedná se o navazování spolupráce a formování vztahů vůči okolnímu prostředí. Na základě tohoto kritéria můžeme posoudit limity a rozsah aktérství ve způsobu, jakým ho aktér sám prezentuje a jaký vliv mají provedené politiky na vzájemné vztahy s mezinárodním prostředím, ve kterém aktér vystupuje (Dryburgh 2009: 257).

V rámci artikulace aktérství můžeme definovat i určité politické nástroje, které aktér využívá. Jedná se o již výše zmíněné politické dialogy či ekonomické nástroje.

2.4.2 Konzistentnost a konkrétnost politik

Ačkoliv je zde kladen důraz na konzistentní politiku EU vůči třetím zemím, nelze proměny, které se odehrávají v návaznosti na změny v podmínkách aktérství, považovat za nesoudržnost. Jedná se spíše o reakci a přizpůsobení se na vzniklou situaci (Dryburgh 2009: 60). Takto definovanou zahraniční politiku můžeme rozeznat například ve formě „kritického dialogu“. Jedná se o podobu politického dialogu vůči třetím zemím, avšak forma kritického dialogu zohledňuje nesouhlasnou politiku a snahu o zlepšení situace (Struwe 1998: 18–19). Konkrétnost politik se pak může týkat specifických opatření, která jsou přijímána, nebo vyžadována. Jako konkrétní politiku můžeme označit např. diplomatické styky, které se uskutečňují k výhradním tématům a jejich výstupy mohou být považovány za konkrétní činy v té dané oblasti.

2.4.3 Diplomatický či administrativní aparát

Vnější politika může být posuzována na základě stálého diplomatického zastupování či vystupování vrcholných představitelů zajišťujících diplomatickou službu, která musí být schopna prezentovat cíle aktéra. K zajištění těchto cílů slouží i administrativní aparát, který podporuje diplomatické zastoupení. Jedná se o zastupování aktéra navenek, který tak napomáhá, nebo naopak omezuje vnímání aktérství, to ale vyplývá ze samotného jednání aktéra a jeho působení na své diplomatické a administrativní zastoupení. K dosažení fungujícího diplomatického aparátu může aktér využívat i diplomatické nástroje, které jsou jak pozitivní, tak negativní. Jedná se o státní návštěvy, pořádání mezinárodních summitů či přerušování diplomatických styků.

2.4.4 Vnímání aktérství EU třetí stranou

Vnímání aktérství EU mohou třetí strany, jako jsou regionální či mezinárodní organizace. Vnímání aktérství zevnitř Unie je možné na základě legitimacy, kterou z vnějšku posuzujeme jako aktivitu. Otázkou však je, do jaké míry je Unie schopna ovlivňovat vnitřní proces rozhodování, který například probíhá uvnitř členských států, pouze pod doporučeními institucí EU. V souvislosti s převáděním svých

pravomocí, ze strany členských států na úroveň nadnárodní (unijní), souhlasí se zastupováním v mezinárodním prostředí jako celku (Kratochvíl et al. 2011).

3 Aktérství EU vůči IRI

V této kapitole budou aplikována kritéria pro aktérství EU, která definoval Lynn Drybrough a byla představena v předchozí kapitole. Aktérství EU vůči IRI bude posuzováno dle jednotlivých kritérií. Teoretické vymezení jednotlivých kritérií bude v následující části práce konkrétně převedeno na politiky či činy Evropské unie, a následně bude zhodnocen koncept globálního aktérství EU. V této práci bude kladen důraz i na energetickou politiku vůči IRI, která byla vždy pro Evropskou unii jedním z hlavních témat při obchodování.

3.1 Artikulace aktérství

U prvního kritéria bude práce analyzovat schopnost Evropské unie vytvářet a udržovat politiku vůči Íránu. Jedná se zejména o posouzení rámcování aktérství a schopnosti aktéra prezentovat sebe sama jako globálního hráče. Tato analýza bude probíhat na základě politik, které Unie¹⁴ vůči Íránu vytvářela, do jaké míry bylo plnění těchto politik úspěšné, nebo naopak sporné, jakých oblastí se jednání dotýkalo a při kterých situacích bylo jednání ohroženo.

Ekonomické vztahy mezi Íránem a Evropským společenstvím (ES) byly navazovány od počátku 60. let, kdy byl v Íránu patrný vliv amerických a britských společností. Největším íránským obchodním partnerem bylo tradičně Německo, které Írán podporovalo i během irácko-íránské války (zejména dodávkami zbraní). Francie, která taktéž jako evropská země s Íránem obchodovala, stála ale v tomto konfliktu na straně Iráku a podporovala režim Saddáma Husajna, i když po skončení války v roce 1988 se opět vrátila k předchozím obchodním vztahům s Íránem. Ke zhoršení vztahů mezi Íránem a zeměmi ES došlo v roce 1989 po vyhlášení *fatvy*¹⁵ ajatolláhem Chomejním nad Salmanem Rushdiem,¹⁶ která vyzývala k zabití tohoto britského spisovatele. Chomejní využil reakcí na knihu jak v Íránu, tak ve světě a posvěcením zabití Rushdieho kterýmkoliv muslimem na zemi se pokusil o sjednocení íránské rozlícené veřejnosti (Hertl 2016).

¹⁴ V době počátku navazování politických vztahů se jednalo o Evropské společenství

¹⁵ Fatva (či fatwa) označuje nábožensko-právní stanovisko či doporučení, které vydává islámský duchovní.

¹⁶ Rushdie v roce 1988 napsal knihu *Satanské verše*, která podle muslimské veřejnosti hanila islám a zesměšňovala muslimy.

Po smrti Chomejního, kdy došlo k částečnému uvolnění vnitropolitického napětí, a po pádu Berlínské zdi se Írán začal obracet stále více k Evropě, což byl důsledek mj. i stále se zhoršujících vztahů se Spojenými státy. Írán viděl v ES spojence, co se ekonomické a finanční pomoci týče, ale také to byli hlavní obchodní partneři, zejména Německo, Francie a Velká Británie. ES vidělo v Íránu jak místo pro své investice, tak možnost pro posílení svého vlivu na Blízkém východě, kde až do Války v Zálivu¹⁷ zaujímaly přední postavení USA. Také energetický sektor byl pro EU velice důležitým bodem spolupráce, jelikož se v Íránu nacházela tolik potřebná ropa a zemní plyn (Dadandish 2012: 57–88).

Politiku ES/EU vůči Íránu na počátku 90. let 20. století můžeme definovat v rámci tzv. *kritického dialogu*. Ten byl vytvořen v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), která byla v roce 1992 ustanovena jako druhý pilíř Maastrichtskou smlouvou¹⁸ a na summitu Evropské rady v témže roce byl kritický dialog přijat jako forma politického dialogu, spojeného s ekonomickou spoluprací s Íránem, bez omezení této spolupráce kvůli sporným otázkám. Kritický dialog tak odrážel snahu Unie o nalezení společného řešení otázek týkajících se lidských práv, dodržování mezinárodního práva, podpory terorismu, nebo mírového procesu na Blízkém východě (Posch 2016). Otázka lidských práv byla jednou z hlavních, kterými se EU zabývala. Řešení této problematiky bylo předáno Evropské komisi (EK), která pořádala summity a vedla jednání s Teheránem. Při srovnání let 1992 až 1997 pak můžeme hovořit o posunu ke zlepšení situace lidskoprávních otázek, i když stále se objevovaly případy odsouzení bez řádného soudu či omezování práv žen. Posun v této oblasti pak nastal v reakci na předvolební program prezidentského kandidáta a budoucího prezidenta Muhammeda Chátamího, pro kterého byla otázka lidských práv jednou z priorit (Struwe 1998: 25).

K ukončení kritického dialogu došlo v roce 1997 ze strany Evropské rady, v reakci na soudní spor „Mykonos“, který se týkal vraždy několika představitelů íránské kurdské opozice v berlínské restauraci Mykonos v roce 1992. Podle

¹⁷ Jedná se o válku v Perském zálivu probíhající mezi lety 1990-91 mezi Irákem a koalicí států, které k operaci na osvobození obsazeného Kuvajtu získaly mandát RB OSN.

¹⁸ Též smlouva o Evropské unii – smlouva zakládající “třípilířovou” strukturu EU.

rozsudku soudu měla být za tento čin odpovědná íránská tajná služba, v jejímž čele stáli přední političtí představitelé¹⁹ Islámské republiky Írán (Struwe 1998: 28).

K obnovení vztahů mezi EU a IRI došlo po prezidentských volbách v roce 1997, kdy byl zvolen Muhammed Chátamí, a byla zahájena nová forma politického dialogu. EU tak představila svou politiku ve formě tzv. *komplexního dialogu*. Ten byl tvořen třemi úrovněmi – mezinárodní, regionální a kooperací spolupráce. Tyto úrovně se dále dělily na oblasti spolupráce jako např. lidská práva, boj proti terorismu, nešíření zbraní hromadného ničení, mír na Blízkém východě nebo investice. EU také kladla důraz na energetické otázky, které byly jedním z hlavních cílů navázaných obchodních styků. Tato oblast byla v kompetenci Pracovní skupiny pro energetiku a přepravu, v jejíž režii proběhlo podepsání několika Memorand o porozumění.

Následně bylo založeno Centrum spolupráce v oblasti energetiky (ECC), které bylo otevřeno v roce 2002 a z velké části bylo financováno z EU. Centrum bylo řízeno zejména Evropskou komisí a jeho hlavním úkolem byla výměna informací s Íránem, zkoumání možností rozvoje energetické spolupráce apod. Od roku 2000 začala Evropská komise posilovat svou pozici a snažila se o uzavření dohody o obchodu a investicích. K naplnění dohody ale nedošlo, protože po znovuzvolení Chátamího došlo k dalšímu rozvoji íránského jaderného programu, což v roce 2003 vyvolalo kontrolu inspektorů z Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) a následné obvinění Íránu z nadměrného obohacování uranu (Parlamentní institut 2006). Na základě inspekcí dospěli odborníci z MAAE k závěru, že íránský jaderně obohacovací program by mohl mít i vojenské využití. Tato zpráva však nebyla nikdy potvrzena a jednalo se pouze o předpoklady, které se snažil v roce 2004 vyvrátit ajatolláh Chameneí vydáním fatvy o výhradně mírovém využití jaderného programu, avšak na základě hodnocení inspekcí íránských jaderných zařízení došlo Radou bezpečnosti OSN (RB OSN), USA i EU k přijetí sankcí vůči Íránu (Tůma 2015).

RB OSN přijímala sankce na základě rezolucí vydávaných od roku 2006, které následně EU implementovala do svých právních předpisů. Následně pak Unie sama přijímala sankce vůči IRI v různých oblastech, zejména v omezení obchodu s

¹⁹ Mělo se jednat o duchovního vůdce, prezidenta, ministra zahraničí a velitele tajné služby (Struwe 1998: 27).

některými druhy zboží, omezením íránského finančního sektoru, nebo v oblasti dopravy či cestování (Evropská rada 2016). Během přijímání sankcí probíhala také jednání evropských představitelů v zájmu ukončení jaderného programu v Íránu. Jednalo se o jednání ministrů zahraničí Německa, Francie a Velké Británie (E3) s tehdejší íránským předsedou Nejvyšší rady pro národní bezpečnost Hasanem Rúháním. V roce 2006 se jednání rozšířila o představitele USA, Ruské federace a Číny, tato jednání byla označována jako EU3/EU+3²⁰ nebo 5+1²¹ (Dadandish 2012: 57–88).

Až po několika letech snažení a po zvolení nového umírněného prezidenta Hasana Rúháního v roce 2013 dospělo jednání mezi E3/EU+3 a Íránem k průlomu a v listopadu na ženevském setkání dospěli diplomaté ke shodě na Společném akčním plánu (*Joint Plan of Action, JPOA*). Tento plán vstoupil v platnost v roce 2014 a byl nahrazen v roce 2015 navazujícím Společným komplexním akčním plánem²² (*Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*). Po téměř dvou letech od roku 2013 došlo ve Vídni na zasedání 4. července 2015 k uzavření politické dohody, jejíž součástí je JCPOA a dalších několik dodatků týkajících se plnění tohoto akčního plánu (Tůma 2015). Přijetím této politické dohody došlo ke zrušení sankcí, kromě těch, které se vztahují k lidskoprávním otázkám a v platnost vstoupila 16. ledna 2016. V dubnu téhož roku se delegace Evropské komise v čele s Federicou Mogherini vydala do Íránu na setkání s íránským ministrem zahraničí Zarifem. Jednalo se především o lidských právech, jaderném programu a obchodu, ale také o energetice a migraci. Toto setkání se nazývá jako dialog 4C²³ (K) jelikož jeho výstupem je dohodnutí se na další kooperaci ve společných zájmech, které jsou vždy komplexní, dialog tak může být i kritický, pokud to bude potřeba, čímž bude jednání vždy konstruktivní (EEAS 2016).

²⁰ Jednání ministrů zahraničí za Francii, Velkou Británii, Německo, USA, Rusko a Čínu a Vysoké představitelky pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku za EU.

²¹ Jednání pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN (Francie, Velká Británie, USA, Čína a Rusko) společně s Německem.

²² Hlavními prvky tohoto plánu bylo snížení obohacování uranu a rozšíření kompetencí inspektorů MAAE v Íránu.

²³ 4C = comprehensive, cooperative, critical, constructive.

3.2 Konzistentnost a konkrétnost politik

Konzistentnost a konkrétnost politik EU vůči IRI můžeme posuzovat z několika hledisek. Jedním z nich je schopnost EU zachovat svůj přístup neměnný a udržet si svou pozici. Dalším je přístup Unie ke změnám, na které je nucena reagovat (například v krizových situacích), a které změnu přístupu vyžadují. Hodnoceno také je to, jakým způsobem k těmto změnám dochází. Konkrétnost se odvíjí od politiky, kterou EU prosazuje či podporuje i v rámci energetických otázek. Zde můžeme například kritérium rozlišit v jednání Unie jako celku v rámci SZBP nebo členských států, jelikož právě v rámci členských států se konkrétní politiky odvíjí od energetické oblasti.

Jako první se práce zaměří na jednání Unie jako celku. Ta své působení na Blízkém východě do značné míry podmiňovala působením Spojených států, které v tomto regionu dominovaly. Po roce 1992, kdy došlo k zformulování SZBP, začala EU zaujímat jednotný postoj k blízkovýchodním otázkám a navazování obchodních a energetických vztahů. Tento postoj byl však determinován snahou o zlepšení bezpečnostních, lidskoprávních a demokratizačních otázek v Íránu. Tato snaha však byla ovlivněna evropskou závislostí na dovozu energií. Proto se EU snažila o nalezení kompromisu, který by nebyl překážkou v rozvinutých vztazích mezi IRI a jednotlivými členskými státy (Chlebek 2006).

K navázání prvního politického dialogu, který v sobě výše zmíněné problémy obsahoval, došlo po několika krocích Íránu směrem k otevírání se Západu. V Íránu došlo k uvolnění vnitřních politických poměrů a v roce 1991 došlo k povolení návštěvy speciálního vyslance OSN pro lidská práva v Íránu. Na základě toho v roce 1992 započal *kritický dialog*, který se skládal z pěti hlavních oblastí – lidská práva, terorismus, mezinárodní právo, zbraně hromadného ničení a arabsko-izraelský mírový proces. Tento dialog trval až do jeho ukončení ze strany EU v roce 1997 v reakci na soudní spor „Mykonos”.

Politický dialog byl znovu obnoven ještě v témže roce, po tom, co byl zvolen nový prezident Chátamí a vyzval EU k novému dialogu. Na základě toho vznikl ze strany Unie *komplexní dialog*. Komplexní dialog se skládal z globálních a regionálních otázek a z několika oblastí spolupráce, mezi tyto oblasti patřila například prevence v obchodu s drogami, uprchlické problémy, oblast obchodu, investic a energií. V těchto oblastech zájmu byly utvářeny pracovní skupiny v rámci

Evropské komise (EK), k čemuž Komise dostala pověření od Evropské rady (ER). Jednou z těchto skupin byla i pracovní skupina pro energetiku, která se poprvé setkala v roce 1999 v Teheránu a o dva roky později v Bruselu. Tato skupina řešila například transparentnost uzavíraných obchodů a cenovou stabilitu (Evropská komise 2001). K ukončení tohoto politického dialogu došlo na základě kontroverzí ohledně íránského jaderného programu, na což EU reagovala vytvořením vyjednávací skupiny E3 za italského předsednictví v Evropské radě v roce 2003.

Energetická politika EU se v době vyjednávání s Íránem o jaderném programu odvíjela od sankcí, které byly na Írán uvaleny jak mezinárodním prostředím, tak Evropskou unií samotnou. Po tom, co se evropské energetické společnosti začaly od investic v Íránu kvůli nestabilitě odklánět, začala EU přijímat tvrdší opatření a rozšiřovat sankce. EU tedy zastávala po dobu téměř deseti let pevnou vyjednávací pozici. Vyjednávání dospěla v roce 2013 k uzavření akčního plánu, jehož náležitosti Írán splnil do konce roku 2015, a k ukončení sankčního období v lednu 2016 (Evropská rada 2016). Od ledna 2016 tak nastala nová doba pro politiku EU vůči Íránu, která se v současné době odvíjí především od tzv. *post-sankční diplomacie*, o níž bude pojednáno v následující podkapitole. Začala se opět intenzivně projednávat energetická témata, kterým dominuje především LNG dodávky plynu do Evropy. Jelikož oba projekty plánovaných plynovodů Nabucco i Persian Pipeline, které měly zajistit dodávky plynu do zemí EU z Blízkého východu, byly ukončeny, jako nejlepší alternativa se tedy jeví výstavba LNG terminálů, která je jak v Evropě, tak v Íránu výrazně podporována.

Vedle politik unijních můžeme analyzovat i bilaterální, které byly vytvářeny jednotlivými členskými státy, které s Íránem obchodovaly. Jelikož se jednalo především o obchod a investice v oblasti petrochemického průmyslu, jsou tyto politiky definovány v rámci energetiky. Tradičně největším obchodním partnerem bylo Německo, které právě do oblasti energetiky investovalo rozsáhlé prostředky a obchod mezi oběma zeměmi probíhal i za sankčního období EU. Německý export činil v průběhu let od roku 2000 průměrně kolem 10–11 % íránského importu, přičemž se jednalo především o strojní techniku. Objem německo-íránského obchodu tvořil v roce 2007 okolo 2,9 miliard euro, ale již v roce následujícím se částka přehoupla přes tři miliardy. Meziročně objem obchodu stále rostl a v roce 2010 dosahoval již téměř 4,7 miliardy euro (Mehr News Agency 2011). Po omezení obchodu s určitým druhem zboží v rámci sankcí zavedených Unií v roce 2012 začal

vzájemný obchod stagnovat. Rozvoj se dá opět očekávat v současném post-sankčním období, kdy německé firmy hovoří o investicích do obnovitelných zdrojů, sektoru vody nebo potravin (Open Iran 2016). Pozornosti investorů také neuniká ani stále se rozvíjející ropný průmysl, do kterého plánuje investovat společnost Wintershall, která již uzavřela Memorandum o porozumění s Národní íránskou ropnou společností (NIOC), týkající se průzkumů ropných nalezišť na západě Íránu (Shobhit 2016).

Do ropného sektoru také investovala a opět chce začít investovat francouzská ropná společnost Total. Jejich investice plynuly především na rozvoj ropného a plynového pole Jižní Párs (The Iran Project 2015), kde mimo Total investovala také italská společnost Eni, pro kterou sankční období představovalo pozastavení, nebo zrušení mnoha investičních projektů. Nyní se uvažuje až o 70 projektech v íránském ropném a plynárenském sektoru, do kterých by se italská společnost Eni ráda zapojila (Eni 2016).

3.3 Diplomatický či administrativní aparát

V této podkapitole bude analyzován vztah EU a IRI na diplomatické úrovni, kdy bude kladen důraz na schopnost Unie prosazovat svou diplomacii vůči Íránu a prosazovat tak své diplomatické nástroje. Diplomatický aparát můžeme rozlišit na úrovni členských států i Unie jako celku.

V historii vztahů mezi ES/EU a Íránu byla diplomacie tradičně v rukou členských států. Mezi členskými státy a IRI vznikalo diplomatické zastoupení na různých úrovních, nebo naopak nevznikalo vůbec. Například s Velkou Británií došlo k prohloubení diplomatických vztahů po vzájemné dohodě o neintervnování na úrovni *chargé d'affaires*²⁴ na počátku 90. let 20. století. K přerušení diplomatických styků došlo na krátkou dobu v roce 1997, kdy byli diplomaté členských států z Íránu odvoláni, stejně jako íránští diplomaté ze svých hostitelských zemí v Evropě. Ovšem po opětovném navázání vztahů mezi EU a IRI byly diplomatické vazby opět obnoveny. V roce 1999 pak došlo ještě k navázání

²⁴ Nejedná se o tradiční diplomatickou hodnost. Při jmenování *chargé d'affaires* nežádá vysílající země hostitelskou, aby diplomata přijala, nevyžaduje tedy tzv. *agrément*. Diplomat tedy není přijímán hlavou hostitelské země, ale jeho působení je pouze oznámeno danému ministerstvu zahraničí.

nových diplomatických služeb a personální obměně určitých velvyslanců, např. ve Velké Británii.

Diplomatické vztahy byly narušeny až v roce 2003 v souvislosti s íránským jaderným programem, kdy se vyjednávání o jeho ukončení chopily tři evropské státy v zastoupení svých ministrů zahraničí. Za Francii to byl Dominique de Villepin, za Německo Joschka Fischer a za Velkou Británii Jack Straw. Do roku 2006 mezi těmito zeměmi (E3) a Íránem probíhal mírný dialog, který probíhal formou vis-à-vis²⁵, následně bylo jednání rozšířeno o zástupce USA, Ruska a Číny. Při navazování vztahů pak ruský prezident Vladimir Putin navštívil v roce 2007 Írán v rámci oficiální návštěvy, poprvé od doby islámské revoluce v roce 1979, za účelem zahájení politického dialogu (Nikou 2016).

Na celoevropské úrovni se otázkami diplomacie Evropská unie začala zabývat po sjednocení Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) v roce 1992 a po dobu následujících deseti let probíhala diplomatická jednání v rámci politických dialogů, které EU vůči Íránu vytvářela. K tomu, aby byla politika SZBP efektivně prováděna, byl v roce 1999 Amsterodamskou smlouvou zaveden post Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, kterým se na deset let stal Javier Solana²⁶. Po přijetí Lisabonské smlouvy v roce 2009 se Vysoký představitel stává i místopředsedou Evropské komise, vedle čehož předsedá i Radě pro vnější vztahy a vede tak vnější činnost Evropské unie (Matlocha 2016). Lisabonskou smlouvou byla také zřízena Evropská služba pro vnější činnost (ESVČ), která udržuje diplomatické vztahy Unie s třetími zeměmi a napomáhá Vysokému představiteli ve vykonávání evropské zahraniční a bezpečnostní politiky (Europa 2015). ESVČ je mimo Vysokého představitele tvořena zastoupením Rady EU, Komise a diplomaty ze zemí EU, a také delegacemi EU ve třetích zemích, které tvoří obdobu diplomatického zastoupení Unie. V současné době však EU toto zastoupení v Islámské republice Írán nemá (EEAS 2016).

V souvislosti s vyjednáváním o íránském jaderném programu se od roku 2006 jednání účastnil Javier Solana, kterého v roce 2009 nahradila v jeho funkci

²⁵ Tváří v tvář či z očí do očí.

²⁶ V současné době vykonává funkci Vysokého představitele Italka Federica Mogherini, která byla do funkce jmenována v roce 2014.

baronka Catherine Ashton, která se jednání účastnila až do konce svého funkčního období v roce 2014, kdy byla jmenována Federica Mogherini, která jednání za EU s Íránem dovedla až k dohodě.

V roce 2010 se setkali představitelé vyjednávací skupiny E3/EU+3 za účelem řešení íránského jaderného programu s představiteli Íránu v Ženevě, avšak k žádnému nalezení dialogu nedošlo, což se nepovedlo ani o rok později na setkání v Istanbulu. Během roku 2012 se skupina setkala s politickými vůdci IRI ještě dvakrát, a to v Bagdádu a Moskvě, avšak stále bezvýsledně. V roce 2013 proběhlo několik dalších setkání v Ženevě, kde do konce roku 2013 vznikl Akční plán, který nakonec v roce 2014 vstoupil v platnost. Mezi lety 2014 a 2015 pak proběhlo několik setkání jak celé skupiny, tak na bilaterální úrovni (Nikou 2016). V roce 2016 pak došlo k obnovení bilaterálních diplomatických vztahů s některými evropskými zeměmi. V rámci unijní politiky pak namísto vyjednávání přišel v dubnu 2016 dialog, který je nazýván 4C a týká se dohodnutí na komplexní kooperaci s konstruktivní kritikou.

Období po ukončení sankcí vůči Íránu je charakterizováno obchodní diplomacií. Tuto diplomacii tvoří například Evropsko-íránské fórum, které je tvořeno konferencemi, kde se setkávají přední obchodníci zastupující dané země, aby našli budoucí směr vzájemného obchodování a investic. Tyto konference proběhly v roce 2014 v Londýně, v roce 2015 v Ženevě a třetí v květnu 2016 v Curychu, kde se setkala na 450 představitelů předních evropských a íránských společností (Europe-Iran Forum 2016), nebo se může jednat o summity v kompetenci členských států, jako například íránsko-italský summit konaný v květnu 2016, kde se setkaly politické elity obou zemí a zástupci předních obchodních společností za účelem rozvoje obchodních vztahů a navázání další spolupráce (Iran-Italy Summit 2016).

3.4 Vnímání aktérství EU třetí stranou

Vnímání aktérství Evropské unie třetími stranami je možné rozdělit na vnitřní a vnější pohledy a v rámci této práce se bude úzce zaměřovat na otázku vyjednávání o jaderně-obohacovacím programu Íránu. Vnitřní pohled zajišťují členské státy, které se buďto přímo účastnily vyjednávání o íránském jaderném programu, nebo ostatní členské státy, které souhlasily se svým zastoupením

institucemi EU. Vnější pohled je charakterizován přístupem mezinárodních organizací, regionálních organizací nebo ostatních nestátních aktérů, kterých se činnost Unie přímo či nepřímo dotýká. V tomto případě se může jednat o Radu bezpečnosti OSN, která se přímo zapojovala ve snaze o ukončení jaderného programu, ale i USA nebo Rusko a Čínu, poté, co byly Javierem Solanou přizváni k diplomatickému vyjednávání o politickém dialogu s Íránem.

Již v rámci kritického a komplexního dialogu byly členské státy zastoupeny Evropskou unií s hlavní úlohou Evropské komise. Zejména pak v energetické oblasti, kdy Unie vyjednala pracovní skupinu pro energetiku a energetický politický dialog (Tichý, Odintsov 2015). V rámci zahraniční politiky byly členské státy zastupovány Evropskou unií v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), která byla přijata členskými státy v rámci Maastrichtské smlouvy v roce 1992²⁷. Následně byla v rámci SZBP zřízena funkce Vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, jehož funkce spočívá v reprezentaci Unie jako celku v mezinárodním prostředí. Pozice Vysokého představitele byla posílena s přijetím Lisabonské smlouvy, která byla ratifikována všemi členskými zeměmi, čímž státy přijaly zahrnutí energetiky pod sdílené pravomoci a pravomoci Vysokého představitele v rámci zastupování unijní zahraniční politiky.

V rámci vyjednávání dohody o íránském jaderném programu zastávaly členské státy pozici jako vyjednávací skupina E3/EU+3 a podporovaly snahu o ukončení jaderně-obohacovacího programu Íránu. Ať už to bylo v obavě z vývoje jaderné zbraně, nebo zájmu o znovunavázání obchodních vztahů, tak Evropa mluvila „jednotným hlasem“, který umocňoval její vyjednávací pozici. Jak již bylo zmíněno, vyjednávání s Íránem zahájilo Německo, Velká Británie a Francie. Právě Francie byla tím státem, který zastával pravděpodobně nejtvrďší postoj vůči Íránu, jelikož právě zde panovala obava ze snahy Íránu o vývoj jaderné zbraně. Proto také francouzští diplomaté netrvali na okamžitém uvolnění sankcí a uzavření dohod, ale na dlouhodobém procesu, zajišťujícím stoprocentní přesvědčení o civilní povaze jaderných zařízení (Bahout, Haddad 2015). Francouzskou pozici také možná umocnila politika Spojených států, která skrze Bushovu administrativu začala prosazovat sankce spojené s dialogem, do jisté míry podobné té politice evropské.

²⁷ V platnost vstoupila Maastrichtská smlouva, která je též nazývána jako Smlouva o Evropské unii, v roce 1993.

Francie začala mít pocit, že se z jednání skupiny stalo jednání USA, které mělo podporovat jejich politiku na Blízkém východě (Garret 2014).

Avšak mezinárodním prostředím, stejně jako samotným Íránem, byla jako hlavní síla vyjednávacích procesů vnímána stále Evropská unie. Írán i přes své historické negativní vztahy se západními státy po celá devadesátá léta dvacátého století rozvíjel obchodní a energetickou spolupráci s Evropou. Zejména v kontextu politických dialogů, které spolu Írán a Unie vedly, byla vyjednávací pozice EU do značné míry usnadněna. I přes vzájemné zhoršení vztahů a zavedení sankcí byla Evropská unie nakloněna spíše politickému dialogu než politice zadržování, kterou prosazovaly USA, a která nevedla k žádnému pokroku (Posch 2006). Írán proto akceptoval vyjednávací pozici EU a po zvolení umírněnějšího prezidenta Rúháního byl i nakloněn dialogu. Vliv Spojených států byl Íránem vnímán spíše kriticky, a to v souvislosti se silným izraelským lobbingem v Kongresu, který stěžoval situaci i pozdějšímu prezidentu Baracku Obamovi, který byl vyjednávání s Íránem nakloněn (Tehran Times 2015).

Unie v čele s Vysokým představitelem, byla také proto uznána i ostatními členy vyjednávací skupiny²⁸, jako hlavní aktér ve vyjednávání s Íránem (Dryburgh 2009: 266). Hlavní roli za EU tedy od roku 2003 převzal Javier Solana²⁹, který byl mezinárodním prostředím vnímán jako velmi silný představitel evropské zahraniční politiky. Jeho diplomatické a vyjednávací schopnosti byly hodnoceny jako základ pozdějšího úspěchu vyjednávací skupiny, kterou právě Solana v roce 2006 rozšířil o Rusko, Čínu a USA. V roce 2009 byl však Solana ve funkci nahrazen britskou političkou Catherine Ashton, a v roce 2008 jmenovanou eurokomisařkou. Ashton byla v médiích označována jako nevýrazná osobnost, neschopná dělat velká politická rozhodnutí. Spíše tedy pokračovala v již započatém diplomatickém jednání, které za jejího vedení v roce 2013 dospělo k první dohodě s Íránem (Garret 2014). Tato dohoda byla následující Vysokou představitelkou EU Federicou Mogherini dovršena Společným komplexním akčním plánem, který ukončil íránský jaderně-obohacovací program.

²⁸ Mimo členské státy se tedy jednalo o USA, Rusko a Čínu.

²⁹ Javier Solana je španělský politik, který v letech 1995-1999 zastával funkci Generálního tajemníka NATO a od roku 1999 po dobu deseti let vykonával funkci Vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.

Írán v rámci spolupráce uznal aktérství Evropské unie stejně jako její členské státy. Toto uznání se odvíjelo především od účasti iránských představitelů na jednáních vyjednávací skupiny E3/EU+3, stejně jako byla Mogherini označována jako vrchní diplomatka (Financial Tribune 2016). Dále bylo ze strany Íránu velmi kladně nahlíženo na pozitivní přístup jak vrchních představitelů EU, tak evropských společností, které projevíly zájem s Íránem obchodovat. Kriticky se proto Írán stavěl k USA, kde americké banky byly k investicím velmi zdrženlivé. Z energetického hlediska měl Írán zájem na spolupráci s EU v rámci pracovních skupin a výborů pro energetiku (Tichý, Odintsov 2015) a svou spolupráci s Evropou Írán nezapřel ani v případě, kdy byl zatížen sankcemi. Zejména pak, když se nechal ministr ropného průmyslu Bijan Namdar Zanganeh slyšet, že by byl Írán schopen a ochoten dodávat zemní plyn do Evropy, a to buď plynovodem či ve formě LNG (Critchlow 2015). Jelikož však Evropu a Írán žádný plynovod nespojuje a LNG terminály jsou budovány jak v Evropě, tak v Íránu, existuje zde jistá možnost právě pro tento způsob přepravy zemního plynu. Írán by právě takto chtěl přilákat evropské investory, aby mohl nadále rozvíjet svá ropná a plynová pole v oblasti Jižní Párs.

3.5 Zhodnocení aktérství EU

Předkládaná kapitola měla za úkol analyzovat aktérství Evropské unie ve vztahu k Islámské republice Írán a zodpovědět tak první výzkumnou otázku ohledně aktérství EU. Jednalo se především o oblast energetických vztahů, jelikož se již dlouhou dobu hovořilo o růstu významu Íránu pro energetickou bezpečnost Unie. Aktérství bylo posouzeno na základě čtyř kritérií, která vycházela z aktérství definovaného Lynnem Dryburghem. V jednotlivých kritériích byly stanoveny cíle, kterých se Evropská unie snažila dosáhnout. Dle toho, do jaké míry byly tyto cíle naplněny a jak jednání Unie odpovídá stanoveným kritériím aktérství, bude vyhodnocena míra aktérství EU vůči IRI.

Dle prvního kritéria bylo aktérství posuzováno na základě schopnosti artikulovat svou aktérskou pozici v energetických vztazích s Íránem. K tomu docházelo v průběhu 90. let 20. století v rámci Kritického a Komplexního dialogu, kde vedle ekonomických zájmů můžeme definovat i zájmy energetické. Energetika

byla jedním z hlavních bodů navázané spolupráce, o čemž svědčí i snaha Unie o vytvoření Pracovní skupiny pro energetiku nebo ECC.

Druhé kritérium hodnotilo schopnost Unie reagovat na vzniklé výzvy a přizpůsobit tomu svou politiku jak na úrovni celounijní, tak jednotlivých členských států. Na základě jednání EK byla prokázána schopnost Unie reagovat i na kritické situace. I v rámci vybraných členských států je prokazatelná schopnost navázání a udržení energetické spolupráce, která se dnes, po skončení sankcí, opět obnovuje.

S tím souvisí i třetí kritérium, které hodnotilo diplomatické schopnosti a nástroje EU, které byly v rámci vzájemného vztahu ohroženy především v kontextu jaderného programu, kdy byli tradiční diplomaté zastoupeni vyjednávací skupinou, která s Íránem vyjednala ukončení jaderného programu, což lze hodnotit jako úspěšnou diplomatickou politiku EU.

Poslední kritérium zkoumalo vnímání aktérství třetí stranou, což do jisté míry souvisí s evropskou diplomacií, která vedla k ukončení sankčního období. EU tak byla uznána jako aktér jak ze strany členských států, tak Íránu i ostatních aktérů mezinárodního prostředí, kteří se jednání účastnili přímo i nepřímo. Dlouhodobé energetické vztahy, které EU s IRI navázala na počátku 90. let minulého století, byly po téměř deset let omezovány existencí íránského jaderně-obohacovacího programu, který do jisté míry limitoval aktérství EU v energetické oblasti s Íránem.

4 Energetické vztahy EU a IRI

V poslední kapitole této práce budou zkoumány energetické vztahy mezi Evropskou unií a Islámskou republikou Írán na základě SWOT analýzy³⁰, díky které se práce pokusí odpovědět na druhou výzkumnou otázkou, která byla stanovena v úvodu a týká se budoucnosti energetické spolupráce mezi EU a IRI. SWOT analýza bude hodnotit silné a slabé stránky spolupráce Evropské unie a Íránu v energetické oblasti. Dále budou hodnoceny příležitosti a hrozby, které mohou energetickou spolupráci posílit či limitovat. Na základě analýzy budou definovány předpoklady pro energetické vztahy mezi Unií a Íránem, stejně jako rizika, která by mohla energetické vztahy případně narušit. Jako první budou rozebrány silné a slabé stránky, následně pak příležitosti a hrozby.

4.1 Silné stránky

Mezi silné stránky energetické spolupráce mezi EU a IRI jednoznačně patří dlouhodobé ekonomické vazby. Rozvoj ekonomických vztahů lze pozorovat například na obchodní bilanci. Export z EU do Íránu v roce 1996 činil 3,9 miliard euro a o deset let později, v roce 2006, to bylo již 11,3 miliard euro. Hlavním exportním zbožím byla strojní technika, dopravní zařízení a chemické látky. Import z Íránu do EU se v roce 1996 pohyboval okolo 6 miliard euro a v roce 2006 se už částka přehoupla přes 14 miliard euro (Coville 2014). Během těchto deseti let se z EU a IRI stali přední obchodní partneři a evropské trhy představovaly odbytiště pro téměř 40 % íránského exportu. Ještě v roce 2011 byl export z EU do IRI v hodnotě 10,5 miliard euro, avšak v důsledku sankcí se začaly obchodní vztahy zužovat a v roce 2012 byl evropský export vyčíslen pouze na 7,4 miliard euro. V roce 2013 export klesl ještě o 2 miliardy euro a v následujících dvou letech se držel nad 6 miliardami euro, až do současnosti, kdy je očekávám další růst. Import z Íránu do zemí EU tvořil v roce 2013 pouze 0,8 miliard euro, což oproti roku 2011, kdy byl import vyčíslen na 17 miliard euro, znamená obrovský propad (Evropská komise 2016). Po skončení sankčního období, které znamenalo tento obrovský propad v obchodu, se opět hovoří o rozvoji vzájemných obchodních vztahů, které

³⁰ SWOT analýza představuje analytickou metodu, na základě které definujeme silné (*strengths*) a slabé (*weaknesses*) stránky, příležitosti (*opportunities*) a hrozby (*threats*).

potvrdila i Vysoká představitelka EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Federica Mogherini, která při své návštěvě Teheránu v dubnu 2016 potvrdila snahu EU o znovunavázání obchodních vztahů. V rozhovoru, který Mogherini podala, hovořila o nových obchodních stycích s Íránem, podpoře investičního sektoru skrze evropské banky, nebo navázání diplomatické spolupráce na úrovni evropského diplomatického zastoupení v Teheránu (Bizær 2016).

O znovunavázání vztahů se zasloužila především evropská diplomacie a administrativa nově zvoleného íránského prezidenta Rúháního. Ten ihned po vyjednání dohody o jaderném programu navštívil šestnáct evropských zemí, kde uzavřel několik obchodních smluv v hodnotě miliard dolarů. V Itálii se například jednalo o dohodu o výstavbě ropovodu a infrastruktury. Ve Francii vznikla společnost spojující íránský podnik Khodro a francouzskou PSA Group³¹ v hodnotě 400 milionů euro, která bude v Íránu vyrábět automobily. Za dalších 22 miliard euro nakoupí Írán přes sto letadel od francouzské společnosti Airbus (Český rozhlas 2016). První z nasmlouvaných letadel přistálo na teheránském letišti 12. ledna 2017, jedná se o první zakoupené letadlo íránskou společností IranAir od roku 1979 a bude využíváno pro vnitrostátní lety (Al Jazeera 2017).

V rámci ekonomické spolupráci můžeme hovořit i o spolupráci energetické. Obchod s energetickými zdroji představoval pro EU vždy jednu ze zásadních otázek při obchodování s Íránem. Ropné produkty tvořily až 90 % importovaného zboží z Íránu. Následné sankce a ropná embarga na íránskou ropu představovaly pro Írán úbytek až o 170 miliard dolarů v energetickém sektoru. Ale i přesto Írán nezanevřel na obchod s EU a plánoval, jak země propojit k zajištění stabilních dodávek ropy či zemního plynu. Jedním z návrhů byl Perský plynovod složený ze dvou částí, první mezi plynovým nalezištěm Jižní Párs a Tureckem, a nadále z Turecka do zemí Evropy, kde by se měl rozdělit na severní (Švýcarsko, Německo) a jižní (Francie, Španělsko) větev. Zda by se plynovod vystavěl paralelně či propojením k plynovodům³², které taktéž využívají Turecko jako tranzitní zemi z Kaspického regionu (Tichý 2016a: 6).

³¹ PSA Group je výrobce automobilů značky Citroën a Peugeot.

³² Plynovod TANAP, jehož stavební práce začaly v roce 2015 a plynovod TAP, u kterého výstavbové práce taktéž pokračují.

Írán se proto v současnosti snaží o přilákání zahraničních investorů a jedním z kroků je například zavedení nových smluvních systémů, které rozšiřují účast zahraničních společností na produkci až na 25 let³³. Od roku 2015 projevují evropští energetičtí giganti jako Eni, Total a BP zájem o znovuzavedení produkce. S rozvojem těžby ropy souvisí i těžba zemního plynu, kterou Írán plánuje zdvojnásobit a podílet se na světovém trhu se zemním plynem minimálně 10 %. Pro obchod s EU Írán plánuje především rozvoj LNG terminálů, které by zajistily plynulou přepravu plynu. S rozvojem LNG by pak export plynu do EU mohl činit až 35 bcm ročně v horizontu 15 let (Orlando, Slusarska 2016: 5–6). LNG by tak mohl být dodáván do Španělska, které má největší počet terminálů, nebo do Řecka, které své terminály rozšiřuje. Další možností by pak pro Írán mohlo být přepravení plynu do Ománu, odkud by mohl být ve formě LNG exportován do zemí EU (Tichý 2016a: 5).

4.2 Slabé stránky

Mezi značnou slabou stránku energetické spolupráce Evropské unie a Íránu patří vysoká íránská domácí spotřeba vytěženého zemního plynu. Íránská spotřeba tvoří většinu své produkce, což by mohlo představovat vývozní překážky. Írán se také jistou dobu potýkal s importní závislostí na zemním plynu z okolních států. Poptávka byla tak vysoká, že ji domácí produkce nebyla schopná pokrýt, a tudíž nebylo možné plyn ani vyvážet.³⁴ Nová íránská vláda se však snaží domácí poptávku po zemním plynu zmenšovat, například investicemi do obnovitelných zdrojů, které v současnosti tvoří pouze necelá dvě procenta z energetického mixu, takže se zde otevírá prostor pro nové investice.

V íránském těžebním sektoru je dostatek prostoru pro nové investice, které by zásadně pomohly inovovat a rozvíjet těžební postupy a produkci nerostných surovin. S uvolněním sankcí se z Íránu opět stává investičně atraktivní místo, kde mnoho zahraničních společností začalo s rozvíjením svých investic. Zároveň přicházejí i noví partneři, kteří mají o těžební projekty zájem. V současné chvíli se

³³ Doba účasti mezinárodních společností na ropném průmyslu je určena na základě složitosti projektu.

³⁴ Írán vyvážel pouze nasmlouvané množství zemního plynu, nebyly uzavírány nové kontrakty či hledání nových odběratelů.

výnosy ze zahraničních investic využívají spíše pro inovaci těžebních procesů. Mezi tyto procesy se řadí i LNG a s tím spojená výstavba nových zásobníků a terminálů k vývozu LNG do zemí EU. Tento rozvoj je však velmi nákladný, a proto je v režii především zahraničních společností, které v Íránu těží ropu a zemní plyn (Orlando, Slusarska 2016: 5–6).

LNG terminály jsou vhodným řešením problému přepravních tras, se kterými se Írán potýká. Obchodu s EU brání především nedostatečná plynová infrastruktura. Projekt plynovodu Nabucco, který měl tento problém řešit, však skončil, a tak je novou nadějí rozvoj LNG jak na straně Íránu, tak i na straně EU. Jelikož je EU na importu zemního plynu závislá, investice do LNG terminálů se jeví jako vhodné řešení, ačkoliv odpůrci jej označují jako stejně špinavý zdroj energie jako uhlí. To zejména kvůli budování svých terminálů v přístavech, což může narušovat mořské vody či technologie k zamrazování plynu, což vede k obrovské spotřebě energie (Sierra Club 2016). Avšak terminály v oblasti Jižní Párs jsou stále ve výstavbě a ty, které se nacházejí v Evropě nejsou dostatečně spojeny se zbytkem kontinentu, např. Španělsko, kde je největší počet LNG terminálů, má velmi omezenou možnost dále plyn přepravovat do jiných zemí (Tichý 2016a: 8). Problémy provázejí ale i ostatní možné přepravní trasy, například využití Turecka jako tranzitní země, to je totiž v současné době napjatých politických vztahů velmi riziková záležitost. Turecko by se tak ocitlo ve výhodné vyděračské pozici proti EU, stejně jako to již ukázalo na využití migrační krize (EurActiv 2016).

4.3 Příležitosti

Významnou příležitostí pro Írán se stalo uvolnění mezinárodních sankcí. To přivedlo nové investory a otevřelo prostor pro íránské investice ve světě. Íránský prezident Hasan Rúhání ihned po skončení sankcí začal cestovat po zemích EU a navazoval obchodní vztahy, které měly Írán vrátit na přední místo obchodních evropských partnerů. S uvolněním mezinárodního prostředí přicházejí i nové podmínky pro navázání či obnovení politických rozhovorů. Například kanadská vláda by ráda obnovila svou spolupráci s Íránem a zahájila tak novou kapitolu dialogu mezi oběma zeměmi. Stejný pocit rostoucí spolupráce má Írán i z Evropy, na začátek února 2017 naplánoval svou návštěvu v Íránu švédský premiér Stefan Löfven (Tehran Times 2017).

Írán jako přední dodavatel zemního plynu do EU by tak mohl nahradit významnou roli Ruska jako dosavadního hlavního dodavatele. Z mezinárodního hlediska by tuto situaci jistě uvítaly Spojené státy americké, jako znak upadajícího ruského vlivu v Evropě, zvláště v takto důležitém energetickém odvětví. V březnu roku 2016 se objevila zpráva o navázání kontaktu mezi prezidentem USA Barackem Obamou a jeho íránským protějškem Hasanem Rúháním, kdy měl Obama poslat dopis se žádostí o osobní setkání. Mělo tak dojít k navázání diplomatické spolupráci ve společném řešení krize na Blízkém východě³⁵ (Middle East Eye 2016). K této spolupráci by mohlo dojít především po uzavření dohody o jaderném programu. USA tuto dohodu silně podporovaly a její podepsání označily za velký úspěch. Dohodu s Íránem uvítali téměř všichni představitelé mezinárodní diplomacie, a to ať už z důvodu světového jaderného odzbrojení a podpory míru, tak z důvodu snížení pravděpodobnosti jaderné hegemonie³⁶ Íránu v oblasti Blízkého východu (White House 2016).

Írán se již dlouhou dobu pozitivně vyjadřuje k tématu dodávání plynu do zemí EU, ať už byla projevena iniciativa v projektech plynovodů či LNG terminálů. Pro EU by tak Írán mohl zmírnit dovozní závislost na Rusku, či aspoň prostřednictvím nasmlouvaných dodávek plynu vytvořit nátlak na ruskou monopolní společnost Gazprom, která je předním dodavatelem plynu do Evropy (Tichý 2016b)

4.4 Hrozby

Ačkoliv byly ekonomické a finanční sankce vůči Íránu 16. ledna 2016 odvolány, stále trvají ty, které byly uvaleny z hlediska porušování lidských práv. Írán opakovaně čelí tlaku mezinárodního prostředí na zlepšení lidských práv ve své zemi. Íránu se i po zvolení umírněného kandidáta do úřadu prezidenta v roce 2013 nedaří svou kritizovanou situaci zlepšit. Stále jsou využívány represivní prvky jak u bezpečnostních sil, tak v soudnictví a počet provedených poprav meziročně stoupá (Human Rights Watch 2016). V rámci snahy o zlepšování lidskoprávní situace v

³⁵ Touto krizí se rozumí především válka v Sýrii.

³⁶ Tuto pozici vyjádřila především Saúdská Arábie, která je odpůrcem jakéhokoliv posilování moci Íránu v blízkovýchodní regionu.

Íránu, by mohly být sankce rozšiřovány, což by mohlo Írán opět ochromit v zapojování do mezinárodního obchodu.

Pokud by Írán využil svého produkčního potenciálu, mohl by tak ovládnout vývozní prvenství. V produkci zemního plynu Írán zatím své sousedy předhání, avšak v exportu poněkud zaostává (BP 2016). Posilováním své pozice jako regionálního exportéra by se Írán mohl stát nežádoucí konkurencí pro své sousedy, kteří na exportu zemního plynu zakládají své ekonomické příjmy. I když se ekonomiky okolních států orientují spíše na vývoz ropy, zemní plyn je nedílnou exportní součástí. Jistá rivalita by pak mohla narušovat vztahy mezi okolními státy. Z energetického hlediska čelí vztah EU a Íránu i jiným hrozbám, jedná se například o čínské investice do těžební a exportní infrastruktury, což by mohlo v budoucnu zapříčinit větší zaměření Íránu právě na asijské trhy s plynem. Evropská unie by pak skrze své menší investice získala i nižší dodávky zemního plynu.

Z politického hlediska se objevuje hned několik hrozeb, jako první se tak stalo v podobě vydaného exekutivního nařízení administrativou nového amerického prezidenta Donalda Trumpa, který se týká zákazu vstupu iránských obyvatel³⁷ do USA. Americký prezident Trump sice jen pokračuje v zákonu vydaným jeho předchůdcem Barackem Obamou, ten však jen zpříšňoval pravidla pro kontrolu osob vstupujících na území USA z vybraných zemí (The Guardian 2017). Nová inovace tohoto rozhodnutí s úplným zákazem platným až na tři měsíce od data vydání má za následek stejnou reakci na straně Íránu, který hodlá zakázat vstup na území svého státu všem americkým občanům. Toto rozhodnutí amerického prezidenta by mohlo podle agentury Reuters ohrozit rozvíjející se pozici Íránu na mezinárodním poli (iDNES 2017). Již při své prezidentské kampani se Trump vyjadřoval, že dohoda s Íránem byla chybou a že se jedná o jednu z nejhorších uzavřených dohod. Ačkoli odcházející ředitel CIA John Brennan varoval Trumpa, že zrušením této dohody by došlo ke zničujícím následkům, nadále nově zvolený prezident vyjadřuje nedůvěru v uzavřenou dohodu a v Írán samotný (The

³⁷ Zákaz vstupu do USA se týká osob z následujících zemí: Sýrie, Íránu, Iráku, Jemenu, Libye, Somálska a Súdánu. Cestování do USA pro osoby z těchto zemí je zakázáno po dobu tří měsíců a pro občany Sýrie toto nařízení platí do odvolání. Toto nařízení je podle prezidenta USA v souladu s národní bezpečností země (ČTK 2017).

Guardian 2016a). Takovéto vyjadřování vůči jaderné dohodě, vnímá iránský prezident jako možnost oslabení jeho znovuzvolení v příštích prezidentských volbách³⁸. Byla z jeho strany také vyjádřena obava ze snahy Spojených států narušit dohodu prodlužováním sankcí vůči Íránu, které prezident Rúhání vnímá jako jednoznačné porušení dohody, která i po domácí kritice³⁹ je podle prezidenta 100% účinná (The Guardian 2016b). Další hrozbou je pokračující konflikt v Sýrii a vojenské zapojení USA, což Írán prudce odsoudil a spolu s Ruskem varovali USA, že další vojenské akce by nezůstaly bez odezvy (Daily Mail 2017).

³⁸ Prezidentské volby v Íránu jsou naplánovány na 19. května 2017.

³⁹ Podle této kritiky by iránský profit z dohody mohl být daleko vyšší, což prezident Rúhání odmítl s tím, že vývoz ropy a uvolnění bankovních účtů je dostatečným ziskem.

Závěr

V úvodu této práce byly stanoveny dva výzkumné cíle, které nyní budou v závěru zhodnoceny. Během výzkumu byla v této práci využita metoda jednopřípadové studie s využitím konstruktivistického přístupu, která sloužila k nalezení odpovědi na otázku týkající se aktérství Evropské unie. Aktérství bylo posouzeno v energetickém vztahu vůči Islámské republice Írán. Následně bylo metodou SWOT analýzy stanoveno několik silných a slabých stránek spolupráce mezi EU a IRI, stejně jako bylo poukázáno na možné budoucí příležitosti či hrozby.

Otázku aktérství EU se práce snažila zhodnotit na základě čtyř stanovených oblastí, dle kterých byla posouzena schopnost jednání, reakcí či diplomatických styků. Pro ilustraci byla zhotovena tabulka, která znázorňuje čtyři pilíře aktérství a jejich naplnění Evropskou unií v energetických vztazích s Íránem. Na základě stanovených kritérií byla provedena analýza aktérství EU, která byla následně vyhodnocena podle získaných poznatků a převedena do následující tabulky.

Tabulka č. 1 – Zhodnocení aktérství EU

Pilíře aktérství	Naplnění aktérství	Spíše naplnění aktérství	Spíše nenaplnění aktérství	Nenaplnění aktérství
Artikulace aktérství		✓		
Konzistentnost a konkrétnost politik	✓			
Diplomatický aparát		✓		
Vnímaní aktérství EU třetí stranou	✓			

Zdroj: vytvořeno autorem

Při artikulaci aktérství nebyla schopna Evropská unie vždy silně prosazovat svou politiku vůči Íránu. Ačkoliv byla spolupráce Unie a Íránu po celou dobu devadesátých let na vzestupu, byl zde patrný vliv USA a jejich sankce namířené

proti Íránu. Energetická spolupráce probíhala spíše za vnějších okolností než za podmínek stanovených politikou EU. I přesto, že byla ustanovena skupina ECC pro energetické otázky, bylo fungování podřízeno jednáním o íránském jaderném programu. S nástupem sankcí, které EU začala přijímat po vzoru USA se spolupráce s Íránem stále více omezovala, až došlo k naprostému přerušení obchodu s energiemi. Sankční období tedy přímo narušilo jakoukoliv snahu Unie o rámcování svého aktérství vůči Íránu v energetické oblasti.

Do jisté míry tomu tak bylo i v druhém bodě zkoumání aktérství, a to v oblasti konzistentnosti a konkrétnosti politik. Zde se práce zabývala posouzením neměnnosti či schopnosti Unie reagovat na změny při tvorbě svých politik. I přes omezení ve formě snahy o vliv USA na Blízkém východě či problematice lidskoprávních otázek zde EU prokázala silnou pozici, při snaze o navázání politické spolupráce. Jednalo se především o tvorbu politik ve formě tří různých dialogů, které zajistily Evropské unii prokazatelný vliv v Íránu. I když se jednalo spíše o politická nežli energetická témata, tak v post-sankčním období, je snaha o navazování energetické spolupráce značná. A to je jak odrazem evropské politiky prosazované celou Unií, tak jednotlivými státy při jednání s Íránem. Z tohoto důvodu je tato oblast aktérství hodnocena velice kladně.

Není tomu tak však v oblasti diplomacie, kde by se EU mohla prosadit. Možná se toho dočkáme v budoucnosti, v podobě stálého diplomatického zastoupení v rámci ESVČ, kdy se o Teheránu hovoří jako o místě pro další rozšíření evropské diplomacie. Silnou roli v diplomatické oblasti prokázal, během vyjednávání o íránském jaderném programu, Vysoký představitel pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který zastupoval celou EU, spolu s ministry zahraničí tří evropských zemí. Avšak i zde se dá hovořit pouze o omezené roli EU, jelikož k jednání byli přizváni i zástupci USA, Ruska a Číny, a tak se z vyjednávání EU stalo vyjednávání pěti členů Rady bezpečnosti OSN a Německa, známé jako jednání 5+1.

I přesto, že k jednání byli přizváni další diplomaté, tak při vnímání aktérství Unie třetí stranou, byla právě EU vnímána jako ta hlavní síla celého jednání. Jako třetí stranu zde označujeme jednotlivé státy EU, které přijaly pozici Vysokého představitele EU jako svého zástupce, a i přes rozdílné názory na taktiku vyjednávání s Íránem byla Unie navenek zastoupena jako jeden stát. Další, kdo vnímal EU jako hlavního aktéra vyjednávání o jaderném programu, byl samotný

Írán. Jelikož se Írán obával tvrdého přístupu USA, bylo jednání v čele s evropským představitelem jako dlouholetým partnerem vřele přijato. Možná i z toho důvodu, že se jednání účastnil zástupce Německa, které bylo vždy jedním z předních obchodních partnerů s Íránem. Vnímání aktérství EU třetí stranou tedy můžeme hodnotit jako velmi pozitivní znak aktérství.

Aktérství EU na energetickém poli je tedy spíše pouze omezeným aktérstvím. Na základě provedeného výzkumu je možné určit, že energetická spolupráce byla dlouhou dobu omezena íránským jaderným programem, což EU limitovalo v mnoha směrech energetické politiky vůči Íránu. Je ale také patrné, že po přijetí dohody, která jaderný program ukončila, se otevírá mnoho prostoru, kde by EU mohla své aktérství projevit, tak jako se o to snažila před prvními projevy jaderného obohacování v Íránu. Je zde prostor pro navázání diplomatických zastoupení členských států či EU jako celku, nebo rozšiřování center pro výměnu informací o energetice. Další znak omezeného aktérství je poté fakt, že neexistuje společná energetická politika. Ta je prováděna vždy členskými státy, pouze za podpory Evropské komise, které se snaží o koordinaci na evropské úrovni.

Stejně jako aktérství EU, tak i energetické vztahy byly dlouhou dobu limitovány důsledky íránského jaderného programu. Avšak při hodnocení silných a slabých stránek docházíme k jistému přesahu silných stránek energetického obchodu. Je tomu tak zejména kvůli snaze Íránu o navazování nových ekonomických, politických i energetických vztahů. Stejnou snahu vyvíjí i EU, při svých investicích v energetickém sektoru, které by mohly pomoci překonat překážky, které jsou v současnosti slabými stránkami. Jedná se především o velkou domácí spotřebou vytěženého zemního plynu v Íránu. To by se však mohlo změnit po investicích do LNG sektoru, který by mohl vyřešit i neexistující plynovou infrastrukturu mezi státy EU a Íránem.

Po přijetí dohody o jaderném programu se Íránu otevřelo mnoho příležitostí po celém světě. Ať už se jedná o opětovné navazování politických styků nebo investice plynoucí do různých sektorů, které dlouhou dobu strádaly, přicházejí také hrozby. Jako nejaktuálnější hrozbu Írán vnímá nestabilitu blízkovýchodního regionu, která je narušována teroristickou skupinou zvanou Islámský stát, stejně jako kroky Spojených států, které Írán vnímá jako porušování jaderné dohody, nebo

politické útočení formou výroků nového amerického prezidenta⁴⁰ na samotný Írán. Následující tabulka shrnuje SWOT analýzu, která byla využita pro výzkum energetických vztahů mezi Evropskou unií a Islámskou republikou Írán. Jsou zde v bodech shrnuty silné a slabé stránky, stejně jako příležitosti a hrozby spolupráce. Tabulka vznikla na základě textu, který tyto oblasti zkoumal.

Tabulka č. 2 – SWOT analýza

SWOT	pozitivní	negativní
vnitřní	<ul style="list-style-type: none"> • vysoké zásoby plynu v Íránu • snaha Íránu o navýšení těžby ropy • zájem Íránu o trh EU a obráceně • diplomatické vztahy • obnovení obchodu • ekonomická spolupráce • rozvoj LNG 	<ul style="list-style-type: none"> • vysoká domácí těžební závislost • zastaralé těžební postupy • nedostatek financí v těžebním průmyslu • omezená produkce ropy a zem. plynu • závislost EU na importu • nedostatek přepravních tras
vnější	<ul style="list-style-type: none"> • zájem o obnovu Íránského obchodu • zahraniční investice v Íránu • ukončení mezinárodních sankcí • navazování politických vztahů 	<ul style="list-style-type: none"> • mezinárodní sankce z důvodu porušování lidských práv • konkurenceschopnost Íránu • snižování cen ropy a zem. plynu • krize na Blízkém východe • mezinárodní vztahy

Zdroj: vytvořeno autorem

⁴⁰ 45. prezident spojených států amerických Donald Trump, který je ve funkci od 20. ledna 2017

Seznam grafů a obrázků

graf č. 1 – Export ruské ropy.....	15
graf č. 2 – Produkce ropy v EU.....	16
graf č. 3 – Primární energetická spotřeba Íránu.....	25
graf č. 4 – Export zemního plynu Íránu.....	28
graf č. 5 – Íránský export ropy před a po zavedení sankcí.....	29
obrázek č. 1 – Mapa íránských ropných a plynových polí.....	31
tabulka č. 1 – Zhodnocení aktérství EU.....	61
tabulka č. 2 – SWOT analýza.....	64

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Internetové prameny:

Al Arabiya [online]. <http://english.alarabiya.net/en/>

Al Jazeera [online]. 2017. First new Airbus in decades arrives in Iran. Dostupné na: <http://www.aljazeera.com/news/2017/01/airbus-decades-arrives-iran-170112112757271.html> [cit. 20. 01. 2017].

Bahout, Joseph, Haddad, Benjamin. 2015. How France Became an Iran Hawk. In: *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. Dostupné na: <http://carnegieendowment.org/2015/03/30/how-france-became-iran-hawk/i56y> [cit. 16. 05. 2016].

Bizær, Maysam. 2016. Eu Eyes Return as Iran's First Trade Partner. In: *Us News* [online]. Dostupné na: <http://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-06-02/eu-eyes-return-as-irans-first-trade-partner> [cit. 11. 06. 2016].

BP [online]. <http://www.bp.com/en/>

Catlin, James. 2016. Iranian Sanctions Repealed - Focus On Natural Gas. In: *Seeking Alpha* [online]. Dostupné na: <http://seekingalpha.com/article/3977759-iranian-sanctions-repealed-focus-natural-gas> [cit. 11. 06. 2016]

Coville, Thierry. 2014. EU and Iran Towards a New Partnership?. In: *IRIS France* [online]. Dostupné na: <http://www.iris-france.org/44347-eu-and-iran-towards-a-new-partnership/> [cit: 01. 06. 2016].

Critchlow, Andrew. 2015. Iran to trigger natural gas race with Qatar in Persian Gulf. In: *The Telegraph* [online]. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/energy/oilandgas/11920043/Andrew-Critchlow-Iran-to-trigger-natural-gas-race-with-Qatar-in-Persian-Gulf.html> [cit. 15. 06. 2016].

Česká televize [online]. <http://www.ceskatelevize.cz/>

Zbavitelová, Gita. 2016. Íránský prezident Rouhání uzavřel v Evropě kontrakty za miliardy. In: *Český rozhlas* [online]. Dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/plus/svet/zprava/iransky-prezident-rouhani-uzavrel-v-evrope-kontrakty-za-miliardy--1578847> [cit. 30. 01. 2017].

ČEZ. <https://www.cez.cz/cs/>

ČTK. 2015. Dohoda s Íránem uzavřena, Teherán omezí svůj jaderný program. In: *České Noviny* [online]. Dostupné na: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/dohoda-s-iranem-uzavrena-teheran-omezi-svuj-jaderny-program/1237578> [cit. 22. 03. 2016].

ČTK. 2017. USA pozastaví přijímání uprchlíků. Nyní máme spojence, chválí si Zeman. In: *iDNES* [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/trump-prikaz-zastaveni-prijimani-uprchliku-fmr-zahranicni.aspx?c=A170128_023104_zahranicni_bur [cit. 02. 02. 2017].

Denková, Adéla. 2015. Energetická unie: snižování emisí a zelenání se EU nezbaví. In: *EurActiv* [online]. Dostupné na: <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/energeticka-unie-vazby-na-snizovani-emisi-a-ozelenovani-se-uz-energetika-eu-nezbavi-012452#sthash.8ztNLXBO.dpuf> [cit. 19. 03 2016].

EEAS [online]. <http://eeas.europa.eu/>

Eni [online]. <https://www.eni.com/en>

EurLex [online]. <http://eur-lex.europa.eu/>

Europe-Iran forum [online]. <http://europeiranforum3.com/>

Euroskop [online]. <https://www.euroskop.cz/>

Eurostat [online]. <http://ec.europa.eu/>

Evropská komise [online]. Directorate-General for Trade, Iran. Dostupné na: <http://trade.ec.europa.eu/>

Evropská komise [online]. <https://ec.europa.eu/>

Evropská rada [online]. <http://www.consilium.europa.eu/>

Evropský parlament [online]. <http://www.europarl.europa.eu/>

Financial Tribune [online]. 2017. NIOC: Iran pumps more gas than oil. <https://financialtribune.com/articles/energy/56663/nioc-iran-pumps-more-gas-than-oil> [cit. 14. 04. 2017].

Garret, Martin. 2014. European diplomacy and the Iranian nuclear negotiations. In: *The European Institute* [online]. Dostupné na: <http://www.europeaninstitute.org/index.php/252-european-affairs/ea-may-2015/2066-auto-generate-from-title> [cit. 05. 06. 2016].

Gazprom [online]. <http://www.gazpromexport.ru/en/>

Havelka, Ladislav. 2016. Energetická unie: rok poté. In: *Euroskop* [online]. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/9007/27246/clanek/energeticka-unie-rok-pote/>

Hertl, David. 2016. Salman Rushdie: Příběh s odloženou tečkou. In: *Rozhlas* [online]. Dostupné na: <http://m.rozhlas.cz/plus/historie/zprava/salman-rushdie-pribeh-s-odlozenou-teckou--1593081> [cit. 05. 06. 2016].

Hudema, Marek. 2016. Sankce proti Íránu končí. Češi už jsou na místě. In: *Hospodářské noviny* [online]. Dostupné na: <http://archiv.ihned.cz/c1-65102230-sankce-proti-iranu-konci-cesi-uz-jsou-na-miste> [cit. 07. 02. 2016].

Human Rights Watch [online]. <https://www.hrw.org>

Chlebek, Tomáš. 2006. *Commission-Iran working groups on energy, trade and investment*. Olomouc: Právnická fakulta UPOL, Katedra politologie a společenských věd. Working paper [online]. Dostupné na: www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/Iran_Korea.doc [cit. 11. 06. 2016].

ČTK. 2017. Trump nejprve musí pochopit, oč ve světě jde, řekl íránský prezident. In: *iDnes* [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/usa-prijmou-migranty-z-australie-dqq-zahranicni.aspx?c=A170201_105455_zahranicni_bur [cit. 02. 02. 2017].

IEA. <https://www.iea.org/>

Iran Daily [online]. <http://www.iran-daily.com/>

Iran Oil Gas Summit [online]. <http://www.iranoilgas-summit.com/>

Iran-Italy Summit [online]. <http://www.ambrosetti.eu/en/summits-workshops-forums/international-summits-with-think-tanks/iran-italy-summit/>

Kalous, Miroslav. 2010. Oficiální diskurz Íránu ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu. In: *Mezinárodní vztahy* Vol 45, No 2 [online]. Dostupné na: <https://mv.iir.cz/article/view/363> [cit. 01. 04. 2016].

Kerebel, Cécile. 2016. Vnitřní trh s energií. In: *Evropský parlament* [online]. Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.7.2.html [cit. 25. 05. 2016].

Kubátová Eliška, Bednářová Lucie. 2016. Tomáš Zdechovský: Pokud bude Turecko vydírat EU, přesuneme finanční pomoc do jiných zemí. In: *EurActiv* [online]. Dostupné na: <http://euractiv.cz/rozhovory/aktualne-v-eu/europoslanec-zdechovsky-pokud-bude-turecko-vydirat-eu-presuneme-financni-pomoc-do-jinych-zemi-013209/> [cit. 14. 04. 2017].

LSE (The London School of Economic and Political Science) [online]. <http://www.lse.ac.uk/>

Matlocha, Jan. 2016. Zahraniční a bezpečnostní politika. In: *Euroskop* [online]. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/8916/sekce/zahranicni-a-bezpecnostni-politika/> [cit. 30. 05. 2016].

Mehr News Agency [online]. 2016. <http://en.mehrnews.com/>

Middle East Eye. 2016. Who would gain from Obama-Rouhani meeting? [online]. Dostupné na: <http://www.middleeasteye.net/news/obama-rouhani-iran-us-1860949244> [cit. 30. 05. 2016].

Natural Gas Europe [online]. <http://www.naturalgaseurope.com/>

NIGEC [online]. <http://www.nigec.ir/en/>

Nikou, N. Semira. 2016. Iran foreign relations. In: *Iran Premier* [online]. Dostupné na: <http://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-foreign-relations> [cit. 12. 05. 2016].

NIOC [online]. <http://www.nioc.ir/>

Offshore Energy Today [online]. <http://www.offshoreenergytoday.com/>

OPEC [online]. <http://www.opec.org/>

Open Iran [online]. <http://open-iran.com/>

Pleigen, Fred. 2016. Inside Iran's giant natural gas complex. In: *CNN* [online]. Dostupné na: <http://money.cnn.com/2016/01/27/news/economy/iran-gas-industry-south-pars/> [cit. 20. 04. 2016].

Posh, Walter. 2006. Dialogue with Iran: the EU way out of the impasse. In: *ISS* [online]. Dostupné na: <http://www.iss.europa.eu/de/publikationen/detail/article/dialogue-with-iran-the-eu-way-out-of-the-impasse-1/> [cit. 13. 06. 2016].

Press TV. 2016. Iran gas production increases by 23bn cubic meters [online]. Dostupné na: <http://www.presstv.ir/Detail/2016/05/25/467315/Iran-gas-output-up-> [cit. 14. 04. 2017].

Rada EU [online]. <https://europa.eu/>

Reuters. 2015. Norway overtakes Russia as western Europe's top gas supplier [online]. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/eu-gas-russia-idUSL5N0YD3FQ20150522> [cit. 20. 04. 2016].

Shobhit, Seth. 2016. Companies Investing in the New Iran. In: *Investopedia* [online]. Dostupné na: <http://www.investopedia.com/articles/investing/041316/companies-investing-new-iran-babp.asp> [cit. 03. 06. 2016].

Sierra Club [online]. <http://content.sierraclub.org>

Stevens, John. 2017. 'Make America pay': Iran calls on Syria to ensure Trump 'regrets his attack' after Secretary of State Rex Tillerson says the US 'will hold to account any who commit crimes against innocents'. In: *Daily Mail* [online]. Dostupné na: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4396068/Russia-ups-ante-Syria-with.html> [cit. 14. 04. 2017].

Struwe, M. V. 1998. *The policy of "critical dialogue": an analysis of European human rights policy towards Iran from 1992 to 1997*. Working Paper [online]. Durham: University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies. Dostupné na: <http://dro.dur.ac.uk/95/> [cit. 16. 04. 2016].

Szulecki, Kacper, Fischer, Severin et al. 2015. *Giving shape to the Energy union: Evolution, national expectations and implications for EU energy and climate governance*. Working paper [online]. DIW Berlin. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2623892 [cit. 20. 04. 2016].

Ševeček, Martin. 2016. Report Evropské komise popisuje budoucnost jaderné energie v EU. In: *O Energetice* [online]. Dostupné na: <http://oenergetice.cz/jaderne-elektrarny/report-evropske-komise-popisuje-budoucnost-jaderne-energie-v-eu/> [cit. 12. 06. 2016].

Špačková, Iva. 2013. OMV kupuje podíly v polích v severním moři. In: *iDnes* [online]. Dostupné na: http://ekonomika.idnes.cz/omv-kupuje-od-statoilu-podily-v-polich-v-severnim-mori-plu-eko-zahranicni.aspx?c=A130819_100314_eko-zahranicni_spi [cit. 24. 05. 2016].

Tehran Times [online]. 2015. Dostupné na: <http://www.tehrantimes.com/news/248587/Sanctions-against-Iran-crumble-as-America-wrangles-over-the-nuclear> [cit. 14. 04. 2017].

Tehran Times [online]. 2017. Dostupné na: <http://www.tehrantimes.com/news/410612/Top-diplomat-Iran-EU-ties-on-the-rise> [cit. 02. 02. 2017].

The Guardian [online]. 2016a. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/30/while-many-iranians-fear-trump-presidency-others-see-opportunities> [cit. 02. 02. 2017].

The Guardian [online]. 2016b. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/06/hassan-rouhani-us-iran-nuclear-deal-trump-tear-up-sanctions> [cit. 02. 02. 2017].

The Guardian [online]. 2017. Dostupné na <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/30/travel-ban-donald-trump-protest-chuck-schumer> [cit. 02. 02. 2017].

The Iran Project [online]. <http://theiranproject.com/>

Tichý, Lukáš. 2016a. Energetické vztahy EU a Írán: příležitosti a překážky pro dodávky zemního plynu. In: *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. Policy paper. Dostupné na: http://www.dokumenty-iir.cz/PolicyPapers/2016/pp_Tichy2_2016.pdf [cit. 14. 04. 2017].

Tichý, Lukáš. 2016b. Scénáře vývoje energetických vztahů mezi EU a Íránem. In: *Ústav mezinárodních vztahů Praha* [online]. Dostupné na: <http://iir.cz/article/mozne-scenare-vyvoje-energetickych-vztahu-mezi-eu-a-iranem> [cit. 14. 04. 2017].

Tichý, Lukáš, Odintsov, Nikita. 2015. Energetická bezpečnost Evropské unie a její vztahy s Íránem. In: *Obrana a strategie 2/2015* [online]. Dostupné na: <http://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2015/2-2015/clanky/energeticka-bezpecnost-evropske-unie-a-jeji-vztahy-s-iranem.html#.Vv69JPmLTIW> [cit. 01. 04. 2016].

Tůma, Miroslav. 2015. Dohoda s Íránem: úspěch, nebo historická chyba? In: *Ústav mezinárodních vztahů* [online]. Dostupné na: <http://www.iir.cz/article/dohoda-s-iranem-uspech-nebo-historicka-chyba> [cit. 13. 06. 2016].

U.S. Energy Information Administration (EIA) [online]. <https://www.eia.gov/>

Vošta, Milan. 2013. Energetická (ne)soběstačnost Evropská unie versus Čína. In: *Současná Evropa 03/2013* [online]. Dostupné na: www.vse.cz/polek/download.php?jnl=se&pdf=93.pdf [cit. 12. 06. 2016].

White House [online]. <https://www.whitehouse.gov>

Yegorov, Yuri, Wirl, Franz, Dehnavi, Jalal. 2015. *Future of Natural Gas in EU: Will Geopolitics Take over Economics?* Vídeň: University of Vienna. Working paper [online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Yuri_Yegorov/publication/277531087_Future_of_Natural_Gas_in_EU_Will_Geopolitics_Take_over_Economics/links/556c375c08aeab7772215bf0.pdf [cit. 24. 05. 2016].

Zhdannikov, Dimitri, Lawler, Alex. 2016. Iran plays hardball with European oil buyers, slowing exports. In: *Reuters* [online]. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/us-iran-oil-exports-idUSKCN0WB0LL> [cit. 16. 05. 2016].

Tištěné prameny:

Evropská komise 2001. EU Relations with Islamic republic of Iran. Brusel: Evropská komise.

- Evropská komise. 2011. *Energetický plán do roku 2050*. Brusel: Evropská komise.
- Evropská komise. 2013. *Zelená kniha: Rámec politiky pro klima a energetiku do roku 2030*. Brusel: Evropská komise.
- Evropská komise. 2014. *EU Energy Security Strategy*. Brusel: Evropská komise.
- Evropská komise. 2016. *EU energy in figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Orlando, Fabio, Slusarska, Danuta. 2016. *Iran 's energy comeback*. Brusel: Friends of Europe.
- Parlamentní institut. 2006. *Současný vývoj v Íránu*. Praha: Parlament ČR.
- Rakel, Eva. Patricia. 2008. *The Iranian political elite, state and society relations, and foreign relations since the Islamic revolution*. Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research.
- Úřad vlády ČR. 2008. *Lisabonská smlouva*. Praha: Úřad vlády ČR.

Literatura

- Axworthy, Michael. 2009. *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Bahgat, Gawdat. 2010. „Iran's Role in Europe's Energy Security: An Assessment.“ *Iranian Studies* 43, č. 3. 333-347.
- Bretherton, Charlotte, Vogler, John. 2006. *The European Union as a Global Actor*. New York: Routledge.
- Brunarska, Zuzana, Jarosiewicz et al. 2011. *Between energy security and energy market integration*. Varšava: Centrum pro východní studia
- Byrczek, Agnieszka, Mogase, Tiisetso, Pfeifer, Antje et al. 2010. *Iran as an alternative supplier of natural gas to the EU*. Drážďany: New Dimensions of Security in Europe.
- Černocho, Filip, Zapletalová, Veronika. 2014. *Energetická politika Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Dadandish, Parvin. 2012. “Iran-Europe Relations: A Diagnostic Analysis”. *Iranian Review of Foreign Affairs* vol. 3, no. 1. 57-88.
- Dryburgh, Lynne. 2009. "The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran." *European Security* 17, č. 1, 253-271.

- Doležal, Milan. 2012. *Energetická politika EU a její příspěvek ke stabilitě energetických sítí*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů. Diplomová práce.
- Flejšarová, Adéla. 2011. *EU jako aktér světové environmentální politiky se zaměřením na dohody týkající se ochrany klimatu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních studií, Institut politických studií. Diplomová práce.
- Habibi, Nader. 2014. „Can Rouhani Revitalize Iran’s Oil and Gas Industry?“ *Middle East Brief No. 80*. Waltham: Crown Centre for Middle East Studies.
- Hynek, Nikola. 2005. „Sociální konstruktivismus.“ In: Pšejka, Pavel et al. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 129-144.
- Hopf, Ted, 1998. The Promise of Constructivism. In: International Relations Theory. *International Security*, roč. 23, č. 1
- Jalilvand, Ramin David. 2013. *Iran's gas exports: can past failure become future success?* University of Oxford: The Oxford Institute for Energy studies.
- Karlas, Jan. 2007. „Současné teorie mezinárodních institucí“. *Mezinárodní vztahy* roč. 42 č.1. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kazemi Karegar, H., Zahedi, A., Ohis, V., Taleghani, G., & Khalaji, M. 2006. *Wind and solar energy development in Iran*. Tehran: Centre of Renewable Energy Research and Application.
- Kinnander, Elin. 2010. *The Turkish-Iranian Gas Relationship: Politically Successful, Commercially Problematic*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Kořan, Michal. 2008. Případová studie. In: Drulák, P. a kol.: *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál.
- Kratochvíl, Petr, Novák, Ondřej, Pojerová Petra. 2011. „EU jako aktér: analýza „rámování“ jako součástí aktérství Evropské unie“. *Současná Evropa* č. 1. Praha: Centrum Evropských studií.
- Kuchařová, Alžběta. 2014. „Teorie aktérství EU a Lisabonská smlouva EU jako aktér v oblasti zahraniční politiky.“ *Současná Evropa* 1, č. 1, 71-84.
- Ocelík, Petr. 2015. *Analýza diskursivních sítí, případ lokální opozice vůči hlubinnému úložišti radioaktivních odpadů v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Disertační práce.
- Posch, Walter. b.r. *Iran and the European Union*. Washington: United states institute of peace.

Rakel, Eva Patricia. 2008. *The Iranian political elite, state and society relations, and foreign relations since the Islamic revolution*. University of Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research.

Quaschnig, Volker. 2010. *Obnovitelné zdroje energií*. Praha: Grada Publishing a.s.

Sedlická, Petra. 2013. *Energetické priority Francie a Německa v kontextu energetické politiky EU*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Diplomová práce.

Souleimanov, Emil a kol. 2011. *Energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Tichý, Lukáš. 2014. „Komparace cílů energetické politiky EU a Ruska.“ In: *Rusko a Evropa 2013. K 100. výročí vydání Masarykovy knihy Rusko a Evropa*. Eds. Václav, Veber a Štorková, Pavla. Pardubice: Univerzita Pardubice, 145–185.

Téra, Jakub. 2011. *Zahraniční politika USA („dvojí zadržování“) a EU („kritický dialog“) vůči Íránu po konci studené války*. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií. Diplomová práce

Vakhshouri, Sara. 2015. *Iran's Energy Policy After the Nuclear Deal*. Washington: Atlantic Council.

Wheeler, Eric, Desai, Michael. 2016. *Iran's Renewable Energy Potential*. Washington: Middle East Institute.